

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 26 | nummer 3 | september 2015

Nieuwsblad

Neringdoenden
Expositie Historische Vereniging
Ameide en Tienhoven **in de**
vorige eeuw

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

J. de Gruyter-de Kruijk Voorstraat 3 4233 EA Ameide tel. 0183 609280

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, C. Rijnhout, G. Streefkerk † en P. Will †

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com

B. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud september 2015

- 3 Verenigingsnieuws
- 3 In memoriam Herman Beckmann
- 4 Jubileum Van der Leeden Mandwerk
- 5 Historische vereniging scoort weer uitzonderlijk goed bij Rabobank
- 5 Koninklijke onderscheiding voor Greet Groenendijk-den Hartog
- 6 Ontvangen materiaal
- 6 Reacties van lezers
- 9 Ontwikkeling ledenbestand
- 10 Expositie over de vroegere winkelstand in Ameide en Tienhoven
- 11 Een brief van Caspar van Baerle aan Joachim van Wickevoort
- 15 Neringdoenden in Ameide en Tienhoven in de vorige eeuw...
- 39 Een gat in de Slusedijk bij Ameide (1573)
- 44 De zondeva
- 46 Dries van Bruggen...
“Zou het er één van een kwartje worden?”
- 48 Tien lotelingen en een remplaçant uit Ameide en Tienhoven in de negentiende eeuw
- 51 De doornenkroning van Jeroen Bosch

Herman Beckmann (hoofdredacteur van het Nieuwsblad), Luuk van der Leeden, Cees van der Grijn (eindredacteur van het Nieuwsblad) en burgemeester Coert van Ee (vlnr.) bij de presentatie van de editie 2015-II van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Bron: Het Kontakt 4 juni 2015.

In memoriam

Herman Beckmann (1943-2015)

“We hebben nog ruim voldoende kopij!”. Met deze woorden opende Herman Beckmann stevast de driemaandelijke vergaderingen van de redactie van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, die altijd werden gehouden in zijn woning aan de Zouwendijk in Ameide, waaraan hij zeer gehecht was. Hij gaf er nooit blijk van dat de toevloed van artikelen vooral te danken was aan het uitgebreide netwerk, dat hij in de loop der jaren had opgebouwd. Dat was zijn aard niet.

Er werd tijdens de redactievergaderingen niet of nauwelijks gediscussieerd. Was dat bij wijze van hoge uitzondering wel het geval, dan ging het om al bij voorbaat tot mislukken gedoemde pogingen van zijn mederedacteuren om te verhoeden dat Herman voor de zoveelste maal ruimte zou

reserveren voor een “bijzonder interessant artikel over de Brederode’s” of “unieke afbeeldingen van kerkelijke kunst”. De hoofdredacteur toonde zich een meester in het slaan van “bruggetjes”, wanneer in dit verband de vraag aan de orde kwam in hoeverre de onderwerpen van zijn keuze verband hielden met de geschiedenis van Ameide en Tienhoven, zij het dat zijn collega’s de door hem bedachte constructies in veel gevallen wel heel erg wankel vonden. Het mocht de pret niet drukken: keer op keer werd bij wijze van compromis besloten om de desbetreffende bijdragen van Herman in een volgende editie van het Nieuwsblad te plaatsen, wat vervolgens ook geschiedde.

De interesse van Herman Beckmann was niet beperkt tot de bewogen geschiedenis van het roemruchte geslacht Brederode, schilderijen van Bijbelse figuren en heiligen en antieke voorwerpen uit kerken. Integendeel, hij deed wel eens denken aan de vroegere encyclopedisten in die zin dat hij in beginsel overal belangstelling voor had. Zo was Herman tot kort voor zijn heengaan nog bezig met het persklaar maken van twee artikelen van een hoogleraar van de Rijksuniversiteit Groningen over “de stoofpeer Brederode” en een artikel over verschillende laksoorten.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven had zich geen meer bekwame hoofdredacteur van het Nieuwsblad dan Herman Beckmann kunnen wensen. Hij zette zich aldoor ten volle in om zowel de vormgeving als de inhoud van het verenigingsorgaan te vervolmaken en wist tevens te bewerkstelligen dat elke editie stipt op tijd verscheen – ook wanneer het “speciale uitgaven” betrof, zoals het op 24 maart van het vorig jaar in het oude stadhuis op de Dam in Ameide gepresenteerde “Getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode”, dat hij terecht als de kroon op zijn werk beschouwde.

Men zou Herman te kort doen door op deze plaats uitsluitend aandacht te besteden aan de wijze waarop hij invulling gaf aan zijn hoofdredacteurschap. Hij was immers ook een hartelijke en voorkomende man, die veel voor anderen over had en een wezenlijke bijdrage heeft geleverd aan de bevordering van de camaraderie binnen de vereniging.

Het overlijden van Hermann Beckmann is voor de vereniging een immens verlies. Er zal in brede kring nog vaak met een gevoel van weemoed aan hem worden teruggedacht.

Jubileum Van der Leeden Mandwerk

Het oude stadhuis op de Dam in Ameide bood op zaterdag 30 mei van dit jaar in de middagen een ongebruikelijke aanblik. De nationale driekleur en de vroegere stadsvlag van Ameide waren uitgestoken op de tweede verdieping van het uit 1644 daterende Rijksmonument en het bordes was versierd met bloemen, vlaggen, parasols en producten van Van der Leeden Mandwerk. Hetzelfde gold voor het plaveisel van de Dam.

De activiteiten werden ontplooid om luister bij te zetten aan de viering van het jubileum van het in 1915 in Tienhoven opgerichte en sinds 1995 in Ameide gevestigde, wereldwijd opererende concern, waarbij in Nederland dertig, in de Volksrepubliek China duizend tot tweeduizend en in Indonesië acht- tot tien-duizend mensen werkzaam zijn.

Tijdens een bijeenkomst in het stadhuis werd niet alleen de gebruikelijke Nederlandstalige, maar – voor het eerst in de geschiedenis – ook een gedeeltelijk Engelstalige versie gepubliceerd van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, waarvan het middengedeelte in beide gevallen gewijd is aan het honderdjarig bestaan van het familiebedrijf.

Burgemeester Coert van Ee van de gemeente Zederik en voorzitter Hans van den Heuvel van de Historische Vereniging staken bij die gelegenheid de loftrumpet over de 46-jarige Luuk van der Leeden, de huidige eigenaar van Van der Leeden Mandwerk, en zijn ouders, grootvader en overgrootvader, die “door de jaren heen in tijden van voor- en tegenspoed met veel elan leiding hebben gegeven aan de ontwikkeling van het bedrijf”, zoals de burgemeester het formuleerde. Aansluitend noemde hij het van groot belang

dat in Ameide en Tienhoven “ruimte wordt geboden aan de verdere expansie van deze onderneming, die daar zozeer geworteld is”.

De eerste burger van Zederik ging ook in op de overgang, die de jubilerende onderneming in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw doormaakte door decoratief mandwerk in plaats van industrieel mandwerk te gaan produceren. “Het bedenken van zo'n transitie is relatief eenvoudig, maar het is een prestatie van formaat om het uit te voeren en tot een succes te maken. Vooral het ontwerpen van een efficiënte, internationaal aansprekende productielijn vergt uitzonderlijke kwaliteiten. Het dwingt respect en bewondering af dat de familie Van der Leeden dat heeft weten te bewerkstelligen”.

Hans van den Heuvel stond in zijn welkomstwoord stil bij de samenwerking tussen de leiding van de onderneming en de Historische Vereniging bij de totstandkoming van de publicatie: “Het begon in september 2014 met een éénregelig e-mailbericht van de mij tot dusver volstrekt onbekende Stephanie van Es, waarin de vereniging werd gevraagd om medewerking te verlenen aan de viering van het eeuwfeest van Van der Leeden Mandwerk. Het bestuur besloot meteen om hier positief op te reageren, omdat we hier te maken hebben met een bedrijf, dat is voortgekomen uit een voor Ameide en Tienhoven karakteristieke bedrijfstak, de mandenmakerij”. Hij prees de “uitnemende, professionele samenwerking tussen personen, die elkaar voorheen niet of nauwelijks kenden”, van wie hij Luuk van der Leeden, zijn ouders, de eerder vermelde Stephanie van Es en Herman Beckmann en Cees van der Grijn, hoofdredacteur respectievelijk eindredacteur van het Nieuwsblad, met name noemde.

Historische vereniging scoort weer uitzonderlijk goed bij Rabobank

Alle leden van de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost, waartoe ook onze vereniging behoort, ontvingen in de maand maart van dit jaar een brief, waarin informatie werd verstrekt over de "Rabobank Clubkas Campagne", voorheen "Steuntje in de rug". Het gaat hierbij om een fonds, waarmee de Rabobank verenigingen en stichtingen van velerlei aard steunt, die activiteiten ontplooiën in het werkgebied van de bank én er klant zijn. Als gevolg van de fusie tussen de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost en de Rabobank Vijfheerenlanden komen sinds 1 april 2015 ook verenigingen en stichtingen uit de Vijfheerenlanden in aanmerking voor een donatie.

De "spelregels" zijn niet veranderd, wat inhoudt dat:

- de leden van de bank evenals in voorgaande jaren de hoogte bepalen van de donatie, die verenigingen en stichtingen ontvangen. Door het uitbrengen van hun stem krijgen de leden op deze wijze inspraak in de verdeling van een gedeelte van de winst van de bank, en
- hoe meer stemmen een vereniging of stichting verwerft, hoe meer geld men ontvangt uit het fonds. Het beschikbare budget wordt namelijk naar rato van het aantal uitgebrachte stemmen verdeeld.

In de periode van 7 tot en met 14 mei werden de ruim zestienduizend leden van de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost in de gelegenheid gesteld om langs digitale weg hun stem uit te brengen voor de verdeling van het geld van het fonds. Er was een bedrag van niet minder dan honderdduizend euro beschikbaar voor de meer dan zevenhonderd verenigingen en stichtingen, die door de bank waren geselecteerd.

De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven scoorde andermaal uitstekend door 144 stemmen te verwerven- goed voor de dertiende plaats in de einduitslag en een bedrag van 668,16 euro (ter vergelijking: vorig jaar bedroeg de donatie 538,56 euro). Onze vereniging boekte hiermee veruit het beste resultaat van alle historische/geschiedkundige verenigingen en stichtingen in de regio.

Ter informatie: van de verenigingen en stichtingen uit Ameide en Tienhoven namen ook Ameide's Fanfare Korps (vijfde met 244 stemmen) en de Voetbalvereniging Ameide (zestiende met 133 stemmen) een prominente plaats op de ranglijst in.

Het laat zich raden dat het bestuur allen die hun stem hebben uitgebracht op de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven bijzonder erkentelijk is!

Koninklijke onderscheiding voor Greet Groenendijk-den Hartog

Het moment van ontspanning is nog niet aangebroken: Greet Groenendijk-den Hartog, Marion Van Ee-van de Kant, die haar echtgenoot terzijde stond bij het opspelden van de versierselen, en Gert Groenendijk bij de afronding van een wezenlijk onderdeel van de plechtigheid.

Geheel anders dan ze had verondersteld, kwam mevrouw Greet Groenendijk – den Hartog, de echtgenote van onze vroegere vicevoorzitter en secretaris, door toedoen van haar naaste familieleden in de ochtenduren van vrijdag 24 april van dit jaar niet voor het doen van inkopen in Gorinchem, maar in het gemeentehuis van Zederik in Meerkerk terecht. Daar vernam ze bij monde van burgemeester Coert van Ee dat het "de Koning had behaagd haar te benoemen tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau".

De eerste burger van Zederik ging bij die gelegenheid uitgebreid in op de vele maatschappelijke verdiensten van de decorandus:

- 1982-1990: secretaris-penningmeester van de Stichting Peuterspeelzaal "Ot en Sien" in Ameide en ook leider van een peutergroep;
- 1990-2013: penningmeester en gedurende enkele perioden ook interim-voorzitter van de Stichting Wereldwinkel Ameide;
- 1995-heden: tweede penningmeester van de Stichting "De Overkant Ameide/Tienhoven" (sinds 1995 de exploitant van het voetveer Ameide-Lopik) en in die hoedanigheid verantwoordelijk voor onder andere het voeren van de administratie en het innen van de bijdragen van de donateurs en de contacten met de schippers over de overzetgelden, en
- 2004-heden: controller van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en als zodanig belast met het controleren van de inkomsten en de uitgaven en het opmaken van de jaarrekeningen van de vereniging.

Bestuur en leden van de Historische Vereniging wensen Greet Groenendijk – den Hartog nogmaals van harte geluk met de aan haar verleende Koninklijke Onderscheiding.

Ontvangen materiaal

Van de heren A. Breure en A. Kon, ouderling-kerkrentmeester respectievelijk lid van de Archiefcommissie van de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven, ontving onze vereniging in de tweede helft van de maand mei van dit jaar een digitale versie van de documenten, die de heer P. Will in de loop van zijn leven met betrekking tot deze kerkelijke gemeente verzamelde. Het betreft ongeveer zevenhonderd bladzijden, die zeer geschikt zijn om als studiemateriaal te dienen.

Chris Will, zijn oudste zoon, heeft het materiaal na het overlijden van zijn vader ter beschikking gesteld aan de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven, waarna het door de heer Kon gescand is. De originele documenten zijn in bewaring gegeven aan het Regionaal Archief Gorinchem.

Paulus (Paul) Will (21 maart 1928 – Ameide – 26 augustus 2012) behoorde begin februari 1991 tot de oprichters van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en was vanaf de oprichting tot eind juni 2002 secretaris van het bestuur. Verder was hij jarenlang actief als lid van de redactie van het Nieuwsblad en lid van de Werkgroep 4 mei Herdenking van de vereniging. In oktober 2004 werd hij, tegelijk met Gerrit Streefkerk en Aldert den Oudsten, op grond van zijn vele verdiensten benoemd tot erelid.

In de editie 2012-IV van het Nieuwsblad werd een "In Memoriam" aan Paul Will gewijd.

Ontvangen materiaal (2)

Van ons op De Geer in Ameide wonende lid Cees Bor ontving het bestuur scans van drie oude foto's. Het gaat om opnamen van de grote brand in de hervormde kerk van Ameide (1953) en de brand in de korenmolen op Sluis (1972) en een portret van Willem Bor (29031888 – 18031963) en zijn echtgenote Anna Timmer (30011889 – 31071967), de grootouders van vaderszijde van Cees Bor. Van dit beeldmateriaal zal bij gelegenheid dankbaar gebruik worden gemaakt.

Zie ook het artikel over de korenmolen van Ameide van Ben Remie in de editie 2014-IV van het Nieuwsblad.

Ontvangen materiaal (3)

Van mevrouw J. B. Eenink-Herder, een van de vijftien in Vianen wonende leden van onze vereniging, ontving het bestuur zeven oude gravures van Ameide, Tienhoven en Nieuwland en drie door Maarten W. Schakel geschreven boeken, "Geschiedenis van de Hoge en Vrije Heerlijkheden van Noordeloos en Overslingeland" (1955) en "Streekgenoten 1" (1990) en "Streekgenoten 2" (1991). De gravures en de boeken krijgen een passende plaats in het oude stadhuis op de Dam in Ameide.

Maarten Willem Schakel
(1917-1997).

Maarten Willem Schakel (Meerkerk, 17 juli 1917 – Gorinchem, 13 november 1997) werd mede op grond van zijn prominente verzetsverleden met ingang van 1 januari 1946 benoemd tot burgemeester van Noordeloos, Hoornaar en Hoogblokland. Hij was de tot dan toe jongste burgemeester van ons land en bekleedde dit ambt tot 1 januari 1986.

De oud-verzetsman had van medio september 1964 tot begin juni 1981 zitting in de Tweede Kamer, eerst als lid van de fractie van de Antirevolutionaire Partij (ARP) en later namens het Christen-Democratisch Appel (CDA). Hij verwierf in die hoedanigheid landelijke bekendheid vanwege zijn grote welsprekendheid en zijn onafhankelijke optreden.

De heer Schakel vervulde naast het burgemeesterschap en het lidmaatschap van de Tweede Kamer tal van nevenfuncties. Zo was hij jarenlang secretaris van het Waterschap "De Overwaard". De eerste burger van Noordeloos, Hoornaar en Hoogblokland was ook een erkend expert op het gebied van de geschiedenis van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

Reacties van lezers

Via de website van onze vereniging ontving de redactie van de heer F. H. (Herman) Zuiderhoek uit Deventer een welkome aanvulling op het in de editie 2012-I van het Nieuwsblad gepubliceerde artikel van Hans van den Heuvel over de geschiedenis van het geslacht Kloos.

Hij voert ons meer dan drie eeuwen terug in de tijd, en wel naar de plaats Alpen in het Land van Kleef (Nordrhein-Westfalen), waar Peter (Pieter) Kloth (ook geschreven als "Klothen" of "Kloothen") vóór 1708 werd geboren en op 10 juni 1753 overleed. Hij was de man van Elisabeth Nerforth (Neervoort), geboren omstreeks 1709 in Het Land van Kleef en overleden na 1761 – het jaar, waarin ze op 3 juli in Moordrecht getuige was van de doop van een kind van haar zoon Gerrit en schoondochter Maartje Blok.

Het echtpaar had tien kinderen, die allen in Alpen ter wereld kwamen :

1. Jan, geboren in 1724, jaar en plaats van overlijden onbekend.
2. Henrich, geboren in 1727 en in 1795 overleden te Alpen.

3. Gerrit, geboren op 30 januari 1729 en in 1811 overleden te Rotterdam. Hij was, zoals eerder vermeld, getrouwd met Maartje Blok.
4. Peter, geboren op 19 augustus 1731 en in een onbekend jaar overleden te Alpen.
5. Tilman, geboren in 1734 en in 1739 overleden te Alpen.
6. Belleken, geboren in 1735 en in 1747 overleden te Alpen.
7. Tilman (Tielman, Tieleman), geboren op 16 november 1738. Hij verliet Alpen in 1764 om, in de voetsporen van veel landgenoten, als seizoenarbeider te gaan werken in Nederland, waarbij vooral de provincie Utrecht erg in trek was. Zijn achternaam werd in ons land verbasterd tot "Kloos". Tieleman woonde aanvankelijk in Benschop en vestigde zich op 29 september 1768 met attestatie¹ in Ameide, waar hij op 7 februari 1788 werd begraven. Nadere gegevens over hem zijn verderop in dit artikel vermeld.
8. Margareta, geboren in 1741 en in een onbekend jaar overleden te Alpen.
9. Beel, geboren in 1747 en in 1786 overleden te Alpen.
10. Sibila, geboren in 1748 en in 1817 overleden te Rotterdam, waar zij woonde als de vrouw van Willem Langstraat.

Tieleman Kloos, die in het artikel van Hans van den Heuvel wordt opgevoerd als "de stamvader van het geslacht Kloos", trad in Ameide tweemaal in het huwelijk: op 19 augustus 1770 met de uit Utrecht afkomstige Maria Velthoven en als weduwnaar op 19 maart 1775 met Lijsje Vink, dochter van Floris Vink en Leentje Ariensdr Blommendaal, gedoopt te Ameide op 5 januari 1746 en aldaar overleden 18 maart 1812. Tieleman Kloos en Lijsje Vink hadden zeven kinderen, die in alle gevallen in Ameide werden geboren en daar - met uitzondering van de jongste zoon - ook zijn overleden. Het betrof:

Florus (1775-1776), 2. Pieter (1777-1862), 3. Helena (1779-1817), 4. Floris (1780-1865), 5. Elizabeth (1782-1873), 6. Arie (1784-1812) en 7. Gerrit (1786-?).

Dit gedeelte van de genealogie van het geslacht Kloos is nader uitgewerkt in het in maart 2012 in dit blad verschenen artikel.

De heer Zuiderhoek tekent hier bij aan dat hij een verre nazaat is van Gerrit, de jongste zoon van het echtpaar Kloos-Vink, die op 23 juli 1786 in Ameide werd gedoopt en op 3 mei 1815 in Rotterdam in het huwelijk trad met de op 13 mei 1792 in Ameide ge-

Helena Geertruida Kloos (13-12-1822 Rotterdam). Zij huwde met Jan Zuiderhoek. Zij was de dochter van Gerrit Tielemanszn Kloos en Cornelia van Gelderen.

doopte Cornelia van Gelderen, dochter van Wouter van Gelderen en Geertrui Schouten. Een Helena Geertruida geheten dochter van dit echtpaar trouwde met Jan Zuiderhoek, zoon van Jacobus Zuiderhoek en Anna Cornelia Hoogendijk, uit Capelle aan den IJssel. De familie Zuiderhoek had in deze gemeente destijds een steenfabriek (zie ook de website www.zuiderhoek.nl).

Reacties van lezers (2)

In de editie 2015-I van het Nieuwsblad is uitgebreid aandacht besteed aan de persoon en het werk van kunstschilder Petrus Antonius de Hoon (Ameide, 1896 – Gorinchem, 1980). De heer Gerrits uit Port Williams (Nova Scotia, Canada) bezit een schilderij van hem, dat is afgebeeld in de vorige editie. De heer Jan Stuurman maakte ons er op attent dat – anders dan eerder werd verondersteld – dit geen schilderij van de Waterpoort in Sneek, maar van de Oostpoort in Delft is!

De Oostpoort Delft (het bedoelde schilderij). Zoek de verschillen op bladzijde 8.

¹ attestatie = bewijs van lidmaatschap (en goed gedrag), dat bij verhuizing wordt afgegeven door een kerkenraad.

De Waterpoort Sneek.

De Oostpoort Delft.

Reacties van lezers (3)

De heer F(red) Verschoor uit Lochem, die eerder “vlakbij de Koepelkerk in Arkel” woonde, is in het bezit van een werk van de heer De Hoon dat hij wil verkopen. Het betreft een uit 1977 daterend olieverfschilderij van de Jagerskapel in Gorinchem (buitenafmetingen van de lijst: 72 x 57 cm; afmetingen van het schilderij: 52 x 37 cm).

De Jagerskapel werd in 1952 aan de Jagerslaan gebouwd in opdracht van de Hervormde Gemeente van Gorinchem. Het houten noodgebouw werd in 1964 overgenomen door de Vrije Evangelische Gemeente van Gorinchem, in 1965 uitgebreid en in 1990 afgebroken. Het e-mailadres van de heer Verschoor is: fverschoor@lijbrandt.nl

Reacties van lezers (4)

Ook de heer Willem Monshouwer is in het bezit van een olieverfschilderij van de heer De Hoon, dat hij te koop aanbiedt. Het gaat om een afbeelding van het interieur van de Onze Lieve Vrouw Geboortekerk van Gellicum (gesigneerd; formaat paneel: 80 x 60 cm; formaat met lijst: 97 x 69 cm; conditie: uitstekend).

Het e-mailadres van de heer Monshouwer is: wmonshouwer@home.nl

*Interieur Onze Lieve Vrouw Geboortekerk van Gellicum.
Petrus Antonius de Hoon (Ameide, 1896 – Gorinchem, 1980).*

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad zijn drie leden van onze vereniging overleden, de broers Ben en Herman Beckmann, uit respectievelijk Eindhoven en Ameide, en André de Jong uit Tienhoven. Herman Beckmann wordt elders in dit blad herdacht.

In dezelfde periode hebben zich veertien nieuwe leden aangemeld. Het gaat om de dames J. Dekker, A. de Haan en T. Hartevelt (allen woonachtig in Ameide) en M. van Blaricom (Tienhoven) en de heren H.J. Bakker, P. Bakker, R. Bosma, D. den Hartog, dr. M. Krever en P. P. de Kruyk (allen uit Ameide), A. van der Grijn (Drachten), P. van der Grijn (Tienhoven), J. F. Verhoef (Dwingelo) en C. van Tienhoven (Lexmond).

De vereniging telt inmiddels **616** leden.

In de vorige editie van dit blad werd gewag gemaakt van het bereiken van een mijlpaal: de inschrijving van het zeshonderdste lid van onze vereniging. Wie gedacht mocht hebben dat de grenzen van de groei hiermee zijn bereikt, heeft het niet bij het rechte eind. De teller staat inmiddels namelijk op niet minder dan 616 leden.

Er is dus alle reden om de woonplaatsen van onze leden weer eens op een rij te zetten, zoals dat ook is gebeurd in september 2009 en maart 2011 ter gelegenheid van het passeren van de grens van vierhonderd respectievelijk vijfhonderd leden. Het actuele overzicht is hieronder afgedrukt. De achter de plaatsnamen vermelde getallen komen overeen met het aantal leden per (deel)gemeente.

• Ameide	320
• Tienhoven	65
• Meerkerk	24
• Lexmond	19
• Vianen	15
• Gorinchem en Noordeloos	6
• Leerdam	5
• Nieuwegein en Schoonhoven	4
• Eindhoven, 's-Gravenhage, Groot-Ammers, Hardinxveld-Giessendam Langerak, Leusden, Nieuw-Lekkerland en Rotterdam	3
• Almere, Amsterdam, Arkel, Culemborg, Ede, Ermelo, Gouda, Grootebroek, Hagestein, Hardenberg, 's-Hertogenbosch, Hendrik-Ido-Ambacht, Nieuwpoort, Oss, Schiedam, Tiel, Utrecht, Wijk bij Duurstede,	

- Alblasserdam, Alphen aan den Rijn, Amersfoort, Amstelveen, Apeldoorn, Arnhem, Baarn, Barendrecht, Bergambacht, Bodegraven, Boxmeer, Boskoop, Breda, Breukelen, Brielle, Brummen, Buurmalsen, Davos (Zwitserland), Deil, Den Helder, Dieren, Doorn, Drachten, Driebergen-Rijssenburg, Dwingelo, Egmond-Binnen, Elst, Emmen, Esch, Exeter (Verenigd Koninkrijk), Eygelshoven, Geertruidenberg, Geldermalsen, Genemuiden, Giessenburg, Goes, Goudriaan, Grootebroek, Harderwijk, Heemskerk, Heemstede, Hei-en Boeicop, Hengelo (O), Heukelum, Hoog-Bloklant, Hoofddorp, Kalmthout (België), Kedichem, Kelvedon (Verenigd Koninkrijk), Kinderdijk, Leerbroek, Leersum, Leiden, Leidschendam-Voorburg, Lichtaard, Maarssen, Maartensdijk, Maasland, Maassluis, Naaldwijk, Nieuwland, Nuenen, Olburgen, Oldebroek, Oud-Alblas, Ouderkerk aan den IJssel, Oosterland, Ophoven, Kinrooi (België), Oud-Zuilen, Papendrecht, Purmerend, Ridderkerk, Schoonrewoerd, Sleenwijk, Sliedrecht, Spijk, Spijkenisse, Streefkerk, Toronto (Canada), Ureterp, Usquert, Vlijmen, Werkendam, Westdorpe en Woudenberg

1

De ontwikkeling van het ledenbestand overziende, kan de conclusie geen andere zijn dan dat er in de afgelopen elf jaar sprake was van een ongekennde groei, en wel van 175 leden bij het begin van het jaar 2004 tot 616 leden medio dit jaar. Er zijn in die periode dus 441 leden bijgekomen, wat overeenkomt met een toename van ruim 250 procent. Tot slot: hoe verhoudt het ledental van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven zich tot dat van andere Historische Verenigingen in den lande? Welaan dan, voor zover in (kernen van) gemeenten zo'n vereniging bestaat, is de organisatiegraad door den bank genomen 3,5. Dit betekent dat 35 van elke duizend inwoners, de alleroudsten en de allerjongsten meegerekend, er lid van zijn. In Ameide en Tienhoven samen woonden bij het ter perse gaan van deze editie van het Nieuwsblad welgeteld 3.635 mensen. Onze vereniging heeft naar de stand van heden dus 616 leden. Een eenvoudige rekensom leert dat de organisatiegraad in dit geval de zeventien procent nadert en derhalve heel erg ver boven het landelijk gemiddelde ligt.

Expositie

over de vroegere winkelstand in Ameide en Tienhoven

woensdag 7 tot en met zaterdag 10 oktober 2015

De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven organiseert in de periode van woensdag 7 tot en met zaterdag 10 oktober van dit jaar - in de week van de "vanouds bekende Termeise Paardenmarkt" - in de Gereformeerde Sionkerk aan de Prinsengracht een breed opgezette expositie over de vroegere winkelstand in Ameide en Tienhoven. Aan de voorbereiding en de vormgeving van deze expositie is sinds begin november vorig jaar gewerkt door Annie Terlouw-van der Grijn en haar broer Cees van der Grijn, Herman Beckmann, Krijn van der Grijn, Krijn van der Ham, Hans van den Heuvel, Cees van Toor en Simon Muilwijk.

De expositie geeft een beeld van de activiteiten van de tientallen neringdoenden, die in de loop van de vorige eeuw in Ameide en Tienhoven waren gevestigd. Het gaat hierbij in grote lijnen om de volgende elementen:

- vijftig vergrotingen van oude foto's, waarvan er enkele uit het begin van de vorige eeuw dateren;
- 140 reproducties van foto's formaat A4;
- koopwaren van zeer uiteenlopende aard en voorwerpen en materialen, waarvan in de winkels en in de handel gebruik werd gemaakt, zoals verpakkingsmateriaal, meet- en weegapparatuur, reclame-uitingen, souvenirs en geschenken;
- een antieke toonbank en een verzilverde kassa van de "firma Van Toor";

- een kist om manufacturen te transporteren uit de vroegere winkel van Klaas Streefkerk in de "Franschestraat";
- een reconstructie van "De Verscheidenheid", de vroegere winkel van Klaas Verhoef op de hoek van de Oudendijk en de Benedendam (ontwerper: Krijn van der Ham, Meerkerk/Ameide-zuid);
- miniatures van een oude bakkerij, een oude slagerij en de vroegere "modezaak van de gezusters Diepenhorst" op de Dam (naar ontwerpen van Hans van den Heuvel-van der Kooi, Vianen).

Verder zal in de W. A. Woudenbergzaal van de kerk een door Anja van der Grijn-de Groot gemaakte film over de vroegere winkelstand in Ameide en Tienhoven worden vertoond.

Openingstijden:

- woensdag 7 oktober: 13.30 – 18.00 uur en 19.30 – 21.30 uur;
- donderdag 8 oktober: 09.00 – 18.00 uur (Paardenmarkt);
- vrijdag 9 oktober: 13.30 – 21.00 uur, en
- zaterdag 10 oktober: 10.00 – 13.00 uur.

De toegang tot de expositie is gratis

Een brief van

Caspar van Baerle¹ aan Joachim van Wickevoort²

Caspar van Baerle, 1584 – 1648.

Herman Beckmann

Op 5 oktober 1641 schreef Caspar van Baerle een brief aan Joachim van Wickevoort in het Latijn. Hij voegde een naschrift toe in het Nederlands, bestemd voor Joachims' vrouw Anne³, die hoogst waarschijnlijk het Latijn niet beheerste. Dit naschrift luidde als volgt:

*Me Juffrouw Vickefoort,
Hier is eergisteren wat vreemts voorgevallen bij den olifant die hier te zien is, ende nu soo ick verstae te Leyden is. Een sekere vrouwe die hem quam sien werde in het gedrangh haer silvere sleutelriem benomen. De vrou roept en schreit, mijn sleutelriem wort mij daer gestolen, ick hebber noch stracks mijn handt op gehadt. De man die den olifant laet zien, seyde tegens de vrou, belooft den olifant een tonne biers, hij sal u den dieff wijsen. De vrouwe seyde ick heb soo veel gelts niet bij mij, maer ick*

heb vier schellingen bij mij, die wil ick hem geven. De man seyde tegens den olifant, hier is een silvere sleutelriem gestolen, soo ghij den dieff kont vinden, ghij sult vier schellingen hebben, daer sal ick u wat leckers voor koopen. Men sloot dadelyck de deur toe, daer hij te sien was. Daer waren over de 200 menschen in. Den olifant gaet rontom ende reackt elck een sonder iemant te vergeten met sijn snuijt al rieckende. Doen hij bij den dieff quam, gaff hij den dieff met sijn snuijt een slach op sijn hooft. Den dieff die eerlijck van habijt was, protesteerde van ongelyck, seyde onschuldich te wesen, ende datmen in soo swaren sake geen beest behoorde te gelooven. Den man van den olifant, seyde tegen het beest, hansen (soo noemt hij hem) de man die ghij aanwast seyt dat hij de sleutelriem niet en heeft, ghij hebt gemist, soeckt noch eens. Den olifant gaet weer rontom ende rieckt elck een, comende bij den selven dieff, geeft hem weer een harde slach. De dieff ondertusschen liet de sleutelriem stilletiens neffen hem neervallen, en verschooff. Den olifant steekt sijn snuijt naer de vloer ende licht de sleutelriem voor al het volck op. Daer wilde men den dieff vasthouden, maer werde verbeden, men liet hem uijt, ende den olifant kreech vier schellingen, ende speelde voort. Dit is waer.

Olifanten waren in de zeventiende eeuw een enorme bezienswaardigheid! Hoe kwam het dier in de Republiek terecht? De eerste Nederlandse eigenaar was

- ¹ Caspar van Baerle (1584 – 1648) was de overgrootvader van Arnout Leers, heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel. Zie voor zijn biografie het artikel op bladzijde 19 e.v. van het juninummer 2009 van het Nieuwsblad.
- ² Joachim had ook vriendschappelijke betrekkingen met Constantijn Huygens en Joost van den Vondel, die in 1640 zijn spel Jozef in Dothan opdroeg aan Joachim van Wickevoort, Ridder, Raad en Resident van Haar Hoogheid van Hessen. Hij maakte deel uit van de beroemde 'Muider Kring' die bijeenkwam bij P.C. Hooft op het Muider slot.
- ³ Anne Bosschaert (1601-1649) was in 1623 gehuwd met Joachim van Wickevoort. Zij was de dochter van Diederick Bosschaert, laken- en tierentein (mosterd)-koopman uit Hamburg en Catharina Schellinck. Anne Bosschaert was een achternicht van de dichter en historicus Pieter Corneliszoon Hooft.

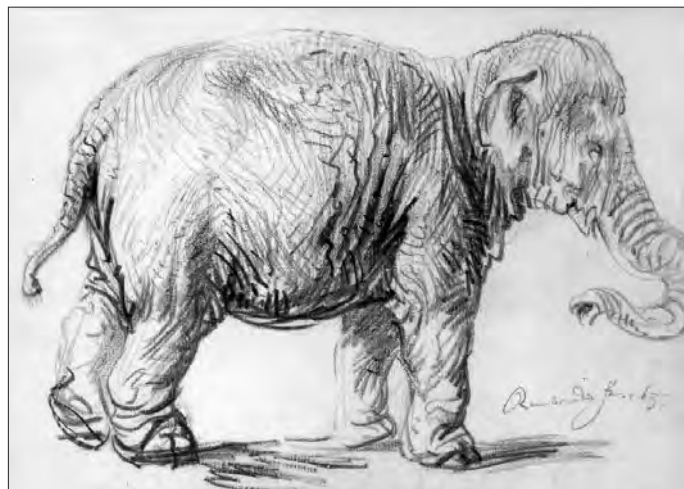

Het skelet van Hansken in het Zoölogisch Museum La Specola in Florence (foto H. Colenbrander).

stadhouder Frederik Hendrik. Hij had de olifant van de V.O.C. gekregen. De olifant, genaamd Hansken¹ bracht een aantal jaren in de stallen van het paleis Huis ter Nieuburch in Rijswijk door. Na verloop van tijd geeft Frederik Hendrik Hansken aan zijn achterneef Johan Maurits van Nassau², die de olifant in 1636 verkoopt aan een onbekende persoon. Deze trok door het land en leerde haar diverse trucjes. Vervolgens wordt Hansken weer verkocht, nu aan Cornelis Jacobs van Groenevelt. Als Hansken sterft in Florence op 10 november 1655 wordt het stoffelijk overschot verkocht aan Ferdinand II, groothertog van Toscane. Het skelet van Hansken is tegenwoordig tentoongesteld in het Zoölogisch Museum *La Specola* in Florence.

Rembrandt tekende in 1637 Hansken voor de eerste keer. Deze tekening bevindt zich thans in de Albertina³ in Wenen. Veel later, rond 1645, tekende hij drie olifanten. Ook deze tekening wordt bewaard in de

Albertina. En in het British Museum⁴ in Londen is een tekening van Rembrandt van Hansken met drie omstanders. Tenslotte wil ik afsluiten met een advertentie voor Hansken, die eigendom is van het Rijksprentenkabinet in Amsterdam.

Boven: Rembrandt, Hansken, gesigneerd en gedateerd: Rembrandt fecit 1637, Albertina, Wenen.

Onder: Rembrandt, drie olifanten (Hansken?), circa 1645, Albertina, Wenen.

- 1 Hansken was een vrouwtjesolifant uit Ceylon. Waarom het dier Hansken heette is onbekend.
- 2 Johan Maurits (1604 – 1679), bijgenaamd *de Braziliaan*, was graaf (1606-1652) en vorst (1652-1679) van het Duitse Nassau-Siegen, aan het eind van de Nederlandse Opstand veldmaarschalk in Nederlandse dienst en gouverneur-generaal van Nederlands-Brazilië (1636-1644). Na zijn terugkeer uit Brazilië betrok hij het Mauritshuis in Den Haag. Voor de bouw had hij al in 1633 opdracht gegeven. Zijn uitgebreide natuurlijk-historische en etnografische collectie, in Brazilië verzameld, trok de aandacht van meerdere Europese hoven. In 1644 trad Johan Maurits in dienst van de Staten-Generaal en is dat de rest van zijn leven gebleven. Hij werd gouverneur van Wesel en was tevens in dienst van de Grote Keurvorst in Brandenburg, een groot bewonderaar van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Johan Maurits werd verder gouverneur van het hertogdom Kleef, en de graafschappen Mark en Ravensberg. In 1664, tijdens de Eerste Münster Oorlog, kwam hij terug naar de Republiek en bestreed de bisschop van Münster, Bernard van Galen, beter bekend als Bommen-Berend. In 1675 trok hij zich terug uit actieve dienst en vestigde zich in Kleef.
- 3 Het museum werd genoemd naar de stichter van het prentenkabinet, hertog Albert Casimir van Saksen-Teschen. Het prentenkabinet werd in 1776 gehuisvest in Presburg, het huidige Bratislava, de hoofdstad van Slowakije, maar verhuisde al in 1795 naar de tegenwoordige locatie in Wenen. Sinds 1822 is de collectie voor het publiek toegankelijk. In 1919 gingen gebouwen en collecties in eigendom over naar de Oostenrijkse staat. In 1920 werd de collectie samengevoegd met die van de *Kaiserliche Hofbibliothek*. Vanaf die tijd heten zowel het gebouw als de collectie *Albertina*.

Pagina 13, boven: Rembrandt, Hansken met drie omstanders, 1637, British Museum, Londen.

Pagina 13, onder: Anoniem, Advertentie voor Hansken, na 1641, Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

- 4 Het British Museum is het nationale museum van het Verenigd Koninkrijk en bevindt zich in Great Russell Street in Londen. De verzameling kunstvoorwerpen behoort tot de grootste collecties ter wereld, waaronder de Elgin marbles uit het Parthenon en de steen van Rosetta.

Neringdoenden in en Tienhoven in

Bram Provoost

Tijdens de week van de Paardenmarkt 2015 verzorgt de HVAT een tentoonstelling, gewijd aan de vele winkels die in Ameide en Tienhoven jarenlang beeldbepalend waren en de levendigheid bevorderden. Vooral in de 20ste eeuw is er een ware explosie van winkels en de tentoonstelling geeft hiervan een goed beeld. Niet minder dan 56 panden in 12 straten zijn ooit als winkel in gebruik geweest. Dat was vroeger anders. Het ontstaan van winkels is typerend voor de 20ste eeuw en we zien nu in het begin van de 21ste eeuw dat veel winkels weer verdwenen zijn. Veel panden werden omgebouwd van woonhuis tot winkel en zijn nu van winkel weer woonhuis geworden.

Neringdoenden – een ouderwets woord – betekent dat men met handel (nering) zijn brood verdient. “De tering naar de nering zetten” is een bekend spreekwoord. Bedoeld wordt dat men zijn uitgaven moet aanpassen aan de inkomsten. Dat kan via een winkel, maar natuurlijk ook via handel langs de deur. In de eerste helft van de 19de eeuw waren er, vooral op het platteland, nauwelijks winkels. Groente en aardappelen verbouwde men gedeeltelijk zelf of kocht men bij de boer. Melk kon tot het eind van de Tweede Wereldoorlog door iedere boer uitgevent worden. Een melkboer had zelf enige koeien of kocht melk direct bij de boer en bracht die rond. De tentoonstelling geeft hiervan verschillende voorbeelden. Pas na de oorlog verliep de levering via ‘melkfabrieken’ naar de plaatselijke melkboer. Ook brood was een belangrijk voedingsmiddel en het gemeentebestuur bewaakte via een gemeentelijke verordening ‘de hoedanigheid en het gewigt’ van het brood. Bakkers bakten niet alleen brood voor de directe verkoop. Zij bakten vaak ook het door de huisvrouwen zelf voorbereide deeg. Naast handel in levensmiddelen maakten vele ambachtslieden aan huis of in een werkplaats hun producten. Denk daarbij aan kleermaker, naaister, klompenmaker, schoenmaker, koperslager, kuiper, kruiwagenmaker, enz. De productie gebeurde voor een deel op bestelling en voor de verkoop van de goederen was dan ook geen winkel nodig.

In 1829 vond een volkstelling plaats, waarbij voor het eerst ook het beroep van alle inwoners werd opgeschreven. Bij deze volkstelling komen al de hierboven genoemde beroepen in Ameide voor. Van sommige zijn er zelfs meerdere. Zo waren er toen in

Ameide 8 kleermakers op 5 adressen en niet minder dan 14 naaisters. Ook waren er twee klompen- en drie schoenmakers. Er waren drie broodbakkers, maar het is niet duidelijk of deze bakkers ook een winkel hadden of alleen een bakkerij. Ook was er in 1829 één ‘vleeschhouwer’. Bij deze volkstelling was arbeider voor mannen het meest voorkomende beroep. Voor vrouwen was dat dienstbode of werkbode en werkster. Met arbeiders werden in het algemeen ongeschoolde arbeiders bedoeld, mannen die als dagloner hun inkomen moesten zien te verdienen. Anderen waren geschoold tot timmerman, metselaar, verver (huisschilder), wagenmaker, ijzersmid of tuinman en de daarvan afgeleide medewerkers zoals timmermansknecht, metselaarsknecht en wagenmakerknecht.

Ook waren er in 1829 meerdere personen in Ameide die handel dreven. Het beroep koopman wordt 13 keer genoemd, verder was er een “inlandse kramer” en een venter. Het is niet duidelijk of de kooplieden toen ook een winkel hadden. Winkelier werd als apart beroep genoemd. Opvallend is dat er in 1829 te Ameide niet minder dan zes winkeliersters waren, tegenover drie winkeliers en één grutter (kruidenier). Waar woonden die kooplieden en waar waren de winkels destijds?

De kooplieden woonden: Dam 7 (Arie van Lomwel, geb. te Ameide), Benedendam 9 (Cornelis Boon, geb. te Giessen-Oudkerk) en 15 (Hendrik Bunschoten, geb. te Ameide), Prinsegracht 18A (Andries Muilwijk, geb. te Ameide), 25 (Arie van Krimpen, geb. te Gijbeland), 27A (Johannis Muilwijk, geb. te Kedichem) en 34D (Lammert Weda, geb. te Ameide), Molenstraat 36C (Arie Uittenbogaard, geb. te Ameide), Fransche Straat 49 (Gerardus Andreas Laros, geb. te Loon op Zand), Nieuwstraat 67 (Willem van Kekem, geb. te Ameide) en 72A (Bastiaan Schippers, geb. te Langerak bez. de Lek), Sluisendijk 112B (Aalbert van den Heuvel, geb. te Hardinxveld), Sluijsen 121 (Pieter Cornelis de Jongh, geb. te Tienhoven). De “Inlands Kramer” woonde Hooghuys 39A (Hendrik Nadig, geb. te Amsterdam) en de “Venter” op de Voorstraat 98-nu 10 (Gijsbert Donk, geb. te Meerkerk).

De Winkelier(ster)s woonden: Dam 8 (Jannigje van Petten, geb. te Ameide), Prinsegracht 20 (Anthonetta van Dijk, geb. te Vreeswijk), Fransche Straat 49 (Paulina Petronella Martens, geb. te Bergen op Zoom en Jacobus Corstiaan Verheij, geb. te Lopik), Nieuwstraat 63 (Louwrens de Jongh, geb. te Ameide) en 70 (Anna Maria van den Dungen,

geb. te Gorinchem), Fransche Straat 75B (Johannis Uittenbogaard, geb. te Ameide) en 77A-nu 7 (Gerrit van Limburgh, geb. te Ameide), Kerkstraat 81 (Maria Verheij, geb. te Ameide), Sluisen 125A (Gerrigje Stek, geb. te Lexmond). De Grutter woonde op Dam 88-nu 12 (Arie Perk, geb. te Ameide).

Honderd jaar later is de situatie veranderd en is het aantal zakenlieden en neringdoenden in Ameide sterk toegenomen. Hans van den Heuvel heeft dit in 2011 beschreven in ons Nieuwsblad¹. In het Handelsdagboek voor Dordrecht en omstreken uit 1926 worden 37 namen uit Ameide vermeld. Hieronder 7 bakkers, 2 kruideniers en 2 manufacturiers, maar ook caféhouders, schippers, graan- en veehandelaren, mandenmakers, timmerlieden en schilders. In Ameide was er toen zelfs een orgel- en pianohandelaar actief en was er een autobusdienst gevestigd. Die autobusondernemer was G. Bouter. In de jaren 1925-1945 was er in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden een ware explosie aan autobusdiensten. Bouter was er één van, die in concurrentie met de Gebr. Broere uit Groot Ammers een busdienst onderhield tussen Schoonhovenseveer en Gorinchem, via Ameide en Meerkerk. Een en ander is uitgebreid beschreven.²

De tentoonstelling laat zien dat na 1925 het aantal neringdoenden in Ameide enorm toeneemt.³ Er komen winkels voor kleding, schoenen, manufacturen, meubels en kantoorbenodigdheden, een boekhandel, supermarkten, enz. Te veel om op te noemen. U ziet een selectie in het vervolg van dit artikel en nog meer op de tentoonstelling. Al eerder is vermeld dat in de loop der tijd in Ameide woonhuizen zijn omgebouwd tot winkels die inmiddels weer woonhuizen zijn geworden. Daarnaast hebben enkele ondernemers 'echte' winkelpanden laten bouwen. Enkele voorbeelden zijn: Van Limburgh, 18?? (Fransestraat, nu 7) → gezusters Krielaart → Streefkerk → Pellikaan. Jacob Meijer 1888 (Prinsegracht, nu 19) kruidenier/kaashandel → Slager Muilwijk → kruidenier/groentewinkel Roodhorst → nu woonhuis. Van der Hek, 1914 (Fransestraat, nu 23) slagerij → nu woonhuis.

Van Staveren, ~1925? (Nieuwstraat, nu 2) van Staveren (groente en fruit), Van Dijk (manufacturen enz.) → nu woonhuis.

Van Toor 1929 (Fransestraat, nu 31) kleding → nu verbouwing tot appartementen
Zoals gezegd, werden veel winkels gevestigd in verbouwde woonhuizen. Ook hiervan enkele voorbeelden, die nu niet meer als winkel in gebruik zijn.

Dam 3-5, woonhuizen → supermarkt de Jong → woonhuizen.

Dam 9, woonhuis van o.a. aannemer Pieter Kloos → Slagerij Muilwijk → ??

Dam 10 en 11, woonhuis van o.a. aannemer (later burgemeester) Hendrik van der Poel en zijn zoon (ook burgemeester Mr. J.D. van der Poel). Na 1900 winkels (nr. 10) van Klaveren, later nieuw woonhuis Kruij en (11) o.a. Slagerij van der Hek, Damesmode gez. Diepenhorst → woonhuis.

Voorstraat 10, woonhuis → woonhuis + winkel Dirk Lakerveld → woonhuis.

Fransestraat 1, woonhuis? → bakkerij o.a. Jielis van Delsen → nu verbouwing tot appartementen
Fransestraat 3, woonhuis → tabakswinkel en sigarenmakerij Jan Oosterom → cafetaria → woonhuis.

Molenstraat 41, woonhuis → snoepwinkel van Bruggen → slagerij Oosterom-Jongkind-Broekhuizen → woonhuis.

Enz. enz.

Het grote aantal winkels maakte dat Ameide een duidelijke streekfunctie had. Die streekfunctie is nog wel aanwezig, maar is verminderd. In Ameide heeft de laatste 100 jaar een golfbeweging plaatsgevonden. Woonhuizen werden winkels en de laatste tientallen jaren werden winkels weer woonhuizen.

Wat zal de toekomst brengen? Het is geen taak van het Nieuwsblad van een Historische Vereniging om hier een voorspelling te doen. Toch zullen we er niet ver naast zitten als we voorspellen dat het rijke en levendige winkelbestand in Ameide iets van het (recente) verleden was en niet meer zal terugkeren. Wel zien we een stukje verleden op grote schaal terugkeren. Vroeger gingen kooplieden, venters en handelaren met hun nering van deur tot deur. Nu zien we dat op grote schaal weer gebeuren met tientallen bestelwagens, die dagelijks in onze regio de via internet bekeken en bestelde koopwaar komen afleveren.

¹ Nieuwsblad HVAT, Jrg. 22, maart 2011, blz. 30-35.

² Walter van Zijderveld (2013) Autobusdiensten in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden 1905-1945

³ De situatie eind jaren '30 wordt beschreven in de HVAT uitgave van 1993 getiteld "Nijver Ameide en Tienhoven in de dertiger jaren" van de hand van Aart de Wit en Paul Will.

■ *Smederij en ijzerwinkel Bart van Woezik, Dam 2. Hij was afkomstig uit Papendrecht en nam de zaak over van Hendrik Vermeulen. Later is het bedrijf, met inbegrip van de winkel in ijzerwaren, voortgezet door zijn zoon Wim. In de smidse werden alle soorten smeedwerk vervaardigd, kachels gerepareerd en paarden beslagen. Op de foto, gemaakt in 1954, poseren voor het gesmede kruis, bestemd voor de Hervormde kerk van Ameide, vlnr.: Marie, moeder Neeltje van Woezik-van Dalen, Wim, Joop en vader Bart van Woezik.*

De Dam, het stadshart van

■ *Supermarkt (Enkabe) Piet de Jong, Dam 4. Uniek voor die tijd was de rijdende winkel (links op de foto). Zou het kleine Fiatje van Marie Beems geweest zijn of van Lena Bor? Van beiden is bekend dat zij in zo'n mini-auto reden. De foto is gemaakt in 1972. Rechts op de foto boekhandel en drukkerij B. Crezée, Dam 6. In 1952 nam Ben Crezée het bedrijf over van A. Hansum. Na zijn overlijden (in 1984) verhuisde de onderneming naar Meerkerk.*

- Supermarkt (Garant Markt)
Leo de Jong, Dam 4.
Vlnr.: Teunis Haringsma, Meg
de Jong-de Groot, Wilma van
Arkel, Joke de Gans, Margreet
van Kekem en Leo de Jong.

bruisend

Ameide in de vorige eeuw

- Brood-, Beschuit- en Banketbakkerij Toon Langerak, Dam 8. Dirk van der Zijden, hier nog als bakkersknecht, maar door met een dochter van eigenaar Anton Langerak te trouwen later eigenaar van de "bakkerij op de hoek". In die tijd was het gebruikelijk om dieren te gebruiken voor het vervoer van handelswaar. Maar goed dat destijds de dierenbescherming nog niet actief was.

■ Boekhandel en drukkerij B. Crezée, Dam 6. Op de foto, gemaakt in 1995: Leen Stolk (links) en Klaas van Oort (personeelsleden). Het bedrijf is nu gehuisvest in Meerkerk.

■ Slagerij Aart Muilwijk, Dam 9. Zijn vader Janus had van 1918 tot 1928 eerst een vleeshouwerij op de Prinsengracht 19, die hij overgenomen had van Joppie Meijer. Daarna is hij Joppie opnieuw gevolgd en heeft hij diens schapenslagerij -het vroegere huis van Kloos- laten ombouwen tot een groter bedrijfspand. Op de foto, gemaakt in 1962, vlnr.: Kees Ouwerkerk, Cor Muilwijk, Aart Muilwijk en Griet Vroon (uit de Pompstraat).

■ Vleeshouwerij Jan van der Hek, Dam 11. Hij had eerst een zaak op de Dam en opende in 1914 een nieuwe slagerij in de Fransestraat. Via zoon Adriaan heeft later kleinzoon Jan het mes en het heft in handen genomen en eveneens vakkundig en vaardig gehanteerd. Inmiddels is ook deze slagerij gesloten. Daarna is het pand gebruikt als modezaak, juwelierszaak, schoenenzaak en groentewinkel. Nu is het een woonhuis.

■ Modewinkel gezusters Diepenhorst, Dam 11. In dit pand hadden de dames een knusse modezaak, waar garnituren en lingerie te koop waren. Ook waren ze hoedenmaaksters. In plaats van gouddraad en knopen werden er later sieraden verkocht door Frenk Blom, die de zaak overnam in 1971. In 1981 werd het een schoenenwinkel en tenslotte de groentezaak van "De snelle pieper". Maar dat is ook alweer verleden tijd.

■ Sinds mensenheugenis is de hier afgebeelde Fransestraat de winkelstraat van Ameide. In het hoekhuis, rechts vooraan, was in het begin van de vorige eeuw de kruidenierswinkel van Van Klaveren gevestigd. Aan de overzijde van de straat, met de ingang in de Kerkstraat, had "Mien op 't hoekje" haar kruideniersbedrijf, later voortgezet door de gezusters Areke en Mas Streefkerk. De foto is gemaakt in 1923; in die tijd liep het halve dorp uit om op de kiek te gaan.

■ Brood-, beschuit-, koek- en banketbakkerij J. van Delsen, Fransestraat 1. Jielis van Delsen nam de bakkerij over van Piet Kruyt en runde de zaak met zijn zonen Henk, Kees en Koos. De bakkerij stond wijd en zijn bekend om de heerlijke gebakjes en het fijne banket. Rechtsonder: Tabakswinkel Jan Oosterom, Fransestraat 3. Na zijn huwelijk In 1913 installeerde Jan zich met al zijn benodigdheden om sigaren te maken op de eerste verdieping van het pand. In de winkel werden de vakkundig gemaakte sigaren verkocht en tevens allerlei aanverwante artikelen, zoals pijptabak, pruimtabak en shag om zelf sigaretten te maken. Natuurlijk verkocht hij ook fabriekssigaren en sigaretten. De vrouw van Jan Oosterom en de inwonende tante Neeltje bedienden de klanten. Jan zelf ging, na de invoering van de nieuwe tabakswet in 1925, d'n boer op om nuchtere kalveren, konijnen en ander kleinvee op de kop te tikken en die op de markten te verkopen.

■ 1902: De manufacturenwinkel van de dames Krielaart. Zij staan voor hun winkel te midden van een aantal gasten, de familie Koenraad uit Rotterdam. De zaak van de gezusters San (rechts) en Leentje is later voortgezet door Klaas Streefkerk. De dames ondersteunden vele kleine ondernemers economisch (met geld) en waren ook actief op het gebied van de armenzorg en het onderwijs. Diverse leningen en schenkingen hebben er voor gezorgd dat er o. a. in 1906 een huis kwam voor het hoofd van de School met den Bijbel (in de Fransestraat) en in 1928 het Verenigingsgebouw aan de Achterweg (later J.W. van Puttestraat).

■ Manufacturier Arie Streefkerk, Fransestraat 7. De winkel was van Klaas Streefkerk die met zijn zoon Arie in manufacturen, dames- en herenkleding deed. Klaas nam deze zaak destijds over van de dames Kriellaart, waarna zijn zoon Arie hem opvolgde.

Fransestraat

■ Kleding en schoenwinkel Ans Pellikaan, Fransestraat 7. In het pand, waar eens de dames Kriellaart hun winkel hadden, was het Ans Pellikaan die in 2010 de winkeldeur definitief sloot.

■ Rijwielhandel Gerrit Hamoen, Fransestraat 9. Op de kiek, gemaakt in 1931, de luxewagen van een vertegenwoordiger van autobedrijf Van Mill uit Gorinchem. Naast de auto de vrouw van de vertegenwoordiger, daarnaast Gerrit Hamoen, zijn vrouw Annie Hamoen-van der Graaf en dochter Geertje Hamoen (twee jaar oud). Gerrit Hamoen is daar een fietsenzaak begonnen; de eerste fiets werd verkocht aan ene Bouter met de bijnaam "broodjie" voor 27 gulden en werd in wekelijkse termijnen afbetaald. In 1935 is Hamoen naar de dijk gegaan, waar ook fietsen werden verkocht en werd begonnen met de verkoop van auto's en tractoren.

■ Brood- en banketbakkerij Andries van Holten, Nieuwstraat 6. Hij moest voor veel brood op de plank zorgen. Het gezin telde namelijk meer dan tien kinderen en het is dan ook niet verwonderlijk dat hij -met de roeiboot de rivier overstekend- tot op Overlek zijn brood bezorgde. Later is de bakkerij voortgezet door Henk de Wit die vervolgens de bakkerij van Leen Grootendorst in de Molenstraat overnam.

■ Hannes Mesker begon eertijds met de kruiwagen om zijn katoen en linnen aan de "vrouw" te brengen. Geleidelijk aan werd het assortiment uitgebreid met o.a. pilose broeken en rooie zakdoeken en werd het vervoer sneller: de hondekar en later, zoals op de foto te zien is, de transportfiets. De junioren Henk, Janus, Pieter en Hannes waren per auto op alle markten thuis.

■ Mode- en maufacturenwinkel Joh. Mesker, Fransestraat 17. Op de foto, gemaakt in 1976, Marja Bikker-Mesker(verkoopster) met haar man Hendri Bikker en de tweeling Marjon en Elnet. Verderop het pand van melkboer Leendert Verwouf en daarnaast de zaak van Teunis de Lange, kruidenier en groothandel in echt snoepgoed.

■ Mode- en manufacturenwinkel Joh. Mesker, Fransestraat 17. Op de foto, gemaakt bij de heropening van de verbouwde winkel in 1975, staan de toenmalige firmanten en neefs, vlnr.: Piet (van Pieter), Piet (van Janus) en Johan Mesker. Het bedrijf is in 1999 gesloten

■ Melkboer Leendert Verwolf, Fransestraat 25. Bij Joris Verwolf, de vader van Leendert, kon men al terecht voor losse melk. Het was zo'n zelfstandige, die het boer-zijn midden in het dorp combineerde met melkboer-zijn. Later heeft Leendert de zaak voortgezet op no. 19 in dezelfde straat. In de jaren vijftig ging het vervoer van producten met sprongen vooruit, zoals blijkt uit rechtsstaande foto.

■ Kruidenier, vis- en zuurhandel Teunis de Lange, Fransestraat 21. In de winkel van Teunis kon je terecht voor al je levensmiddelen en tabakswaren. Op zaterdag verkocht hij, samen met zijn vrouw Pietje, patat, vis- en zuurwaren in zijn schuur schuin tegenover de winkel

■ Rund- en varkensslagerij Adriaan van der Hek, Fransstraat 23. Tegen Pasen kochten de slagers een extra vlezig koebeest. Zo'n dier, zoals het hier te pronk staat voor slagerij Van der Hek, sinds 1902 in Ameide gevestigd, werd even later het dorp rondgeleid en men kon dan op de levende have het stukje aanwijzen en reserveren, waarvan met Pasen kon worden gesmuld. Op de foto, gemaakt in 1950, zien we het slagersechtpaar en tussenin hun zoon Jan, die vanaf 1970 de slagerij heeft voortgezet.

■ Rechts op de foto een kleine verkoophal, eertijds gebouwd voor Leendert van Staveren, die er zijn producten van het Hooghuys en aanvullend sinaasappels en Hollands fruit trachtte te slijten. De winkel was tenminste geopend op zaterdagavonden, wanneer er concerten werden gegeven op de Dam. Aanbidders kochten daar hun kleine toefjes bloemen voor de dorpsschonen. De hal kwam later in beheer van Arie Verheij. Gerrit Roodhorst heeft hier eveneens zijn groenten en vruchten aangeprezen. Hij bood zich tevens aan als vrachtrijder met paard en wagen.

■ Kruidenier Jan den Oudsten, Fransstraat 22. In dit pand is zijn grootvader Gerrit destijds begonnen met het verwerken van tabak. Zoon Jan heeft hier jarenlang de kruidenierszaak voortgezet, tot het moment dat hij hogerop de Fransstraat introk. Het pand werd toen de bloemenwinkel van Gert-Jan Langerak, wiens zoon Koos er later een fietsenzaak begon, annex verkoop van elektrische apparaten, als radio's en stofzuigers. Tandemverhuur, ja dat ook al. Het pand is nu woonhuis.

■ *Manufacturier Van Toor, Fransestraat 31. In 1929 heeft Kees van Toor deze winkel laten bouwen, waarvoor vijf huisjes, gelegen aan de Achterweg, het veld moesten ruimen. De foto is gemaakt in 1935.*

■ *Van Toor mode, Fransestraat 31. Aletta, de dochter van Kees van Toor, poseert voor de vier bedrijfswagens van de firma. De tweede auto is van Jan den Oudsten, een werknemer van Van Toor.*

Achterweg J.W. van

■ *Anna van Toor, Fransestraat 31. Na 85 jaar is er een einde gekomen aan deze bekende modewinkel in Ameide. Er zijn nu plannen om twee appartementen op deze locatie te laten bouwen.*

■ *Stijger Meubelen en Tapijten, J.W. van Puttestraat 8. In de beginjaren van de vorige eeuw stond hier de enige echte fabriek van Ameide. In de deuropening van de tabaksfabriek van Klaas den Oudsten verdrong de schooljeugd zich om te zien hoe de bossen tabaksbladeren klaargemaakt werden om tot Janido-sigaren verwerkt te worden. Het wordt eentonig, maar ook dit pand is nu in gebruik als woonhuis.*

/ Puttestraat

■ *Melkhandel Henk van der Vliet, Achterweg A 43 (sinds 1954 J.W. van Puttestraat 7). Hij bracht met zijn bakfiets melkprodukten en levensmiddelen aan de man. In 1933 is hij naar de Vinkenbuurt verhuisd, waarna Therus Willemse de zaak op de Achterweg voortzette.*

■ Melkhandel Therus Willemse, Achterweg A 143 (sinds 1954 J.W. van Puttestraat 7). Hij bracht met zijn bakfiets melkprodukten en levensmiddelen aan de man. In 1933 was hij Henk van der Vliet opgevolgd.

■ Op de foto zien we de zoon van de melkboer, Gerrit, die de melkhandel van zijn vader in 1956 voortzette.

■ Rijdende winkel van Gerrit Willemse, Nieuwstraat 15. In 1956 nam hij de melkhandel met winkel over van zijn vader Therus, gevestigd aan de J.W. van Puttestraat 7. De sanering van de melkwijken leidde tot de sluiting van de winkel, waarna Gerrit zijn bedrijf nog tot 1999 heeft voortgezet vanuit de Nieuwstraat.

■ "Bloemenmagazijn Marja", J.W. van Puttestraat 2. De naam werd ontleend aan een samenvoeging van de voornamen van Jaap Verveer en zijn vrouw Marie. Zij bediende de klanten in de winkel en hij deed de buitenboel in de vorm van aanleg en onderhoud van tuinen. Vanaf 1980 is de bloemenwinkel voortgezet door Ron Kersbergen.

■ Tabakswinkel Jan van Gelderen, J.W. van Puttestraat 10. Op de hoek van de Fransestraat was dit eerst het buurt- en snoepwinkeltje van Gertie de Kuijer, die in stadhuistaal Van Bruggen heette. Later heeft Jan van Gelderen er een tabakswinkel van gemaakt. Op de kiek het echtpaar Van Gelderen in de tabakswinkel.

■ Brood- en banketbakkerij Cor Pellikaan, J.W. van Puttestraat 31. Het winkeltje was erg in trek bij de schoolkinderen. Voor een stuiver kon je al veel snoep kopen. Je kon er trouwens ook terecht om je appeltjes te laten drogen. Op de foto vlnr.: Cor Pellikaan-Muilwijk, Cor Pellikaan en hun zoontje Kees.

■ Groentehandel Huib den Boer, J.W. van Puttestraat 57. Op de kiek probeert Huib den Boer, beter bekend als "Huib de pisang", zijn groenten aan de man te brengen. Bij zijn huis in de Vinkenbuurt, een zijstraatje van de J.W. van Puttestraat, had hij een opslagplaats, waar hij zijn producten verkocht. Meestal was Huib onderweg ... met de bakfiets of met de transportfiets. Als Huib komkommers in de aanbieding had, sprak hij over snuffeltorpedo's. Hij ging geen knollen bezorgen, maar enkele bommen afwerpen, of hij ging de nieuwe wijk in Ameide bombarderen. Als je hem onderweg aansprak, dan begroette hij je stevast met de kreet "Wof".

■ Ijzerwinkel Gerrit de Vroome, J.W. van Puttestraat 65. In 1972 nam Gerrit de winkel over van Jo Visser. In 1985 verhuisde Gerrit naar het tegenover liggende pand, de voormalige christelijke lagere school.

■ 29 maart 1985: Open Huis "Doe-het-zelf De Vroome". Op de foto, vlnr.: Bets Vink (de schoonmoeder van Gerrit de Vroome), Ad de Roos, Teuntje de Roos-den Hartog, Bas Versluis, rechts op de voorgrond meester De Haan. Het pand is nu in gebruik als woonhuis.

■ Melkboer Bart van Mourik, Achterweg A 179 (sinds 1954 J.W. van Puttestraat 71). Bart is begonnen in de tegenover liggende boerderij, die na de oorlog plaats moest maken voor twee woonhuizen en achtereenvolgens door verschillende families werd bevolkt; het achterste gedeelte door de familie Bart van Mourik, die boer en melkboer was. Eerst bediende Bart zijn klanten met de hittenkar, later met de bakfiets; een hele vooruitgang.

■ Electrowinkel Jaap Verhoeven, J.W. van Puttestraat 75. Na een aantal jaren bij Herre Bouter als elektricien gewerkt te hebben, is Jaap in 1962 voor zichzelf begonnen. De winkel, waar vooral lampen werden verkocht, werd gerund door zijn vrouw Adri. In 1990 werd de zaak overgenomen door Dick Hartkoorn.

■ Electrowinkel Jaap Verhoeven, J.W. van Puttestraat 75. Jaap en Adri demonstreren een wasmachine.

■ "Bij Orrekes op 't hoekie", Kerkstraat 2. Wie wist niet wie daarmee bedoeld werd? Areke had toen al een soort kleine Bijenkorf: je kon het zo gek niet bedenken of ze had het: van kruidenierswaren tot klompen, eigengebreide sokken en griendwanten met twee duimen (kon je omdraaien als ze nat waren geworden). Haar zuster Mas en nichtje Lijn waren haar behulpzaam. De foto is gemaakt in 1962. Rechts: Textielhuis 't Hoekie, In het voormalige pand van Oreke heeft Adrie Vroon haar textielwaren maar kort verkocht.

Kerkstraat

■ Kunstnijverheid Ridola, Kerkstraat 2. Na Adrie Vroon heeft de winkel dienst gedaan als kunstnijverheidswinkel en drankwinkel.

■ Kruidenier Jan den Oudsten, Molenstraat 1. Na de kruidenierswinkel in de Fransestraat verhuisde hij naar de Molenstraat. Het bedrijf werd later overgenomen door Aart de Wit.

Molenstraat

■ Kruidenier Aart de Wit, Molenstraat 1. Even voorbij de plek, waar eens een brouwerij gestaan moet hebben, dreven de gezusters Verhoef, An en Marie, een kruidenierswinkel. Je kon er ook terecht voor nieuwe, voordat je je ouwe schoenen of versleten pantoffels weggooide. Later is de winkel overgenomen door Jan den Oudsten en vervolgens door Aart de Wit. Op de kiek: Ans Zweeren (links) en daarnaast Jabikje de Wit-van Leeuwen.

■ Huishoudelijke artikelen Ries Labee, Molenstraat 23, waar nu kledingzaak "De Brouwerij" gevestigd is. Ries ging vaak "de boer op", de kiek is gemaakt in Lakerveld.

■ Brood- en banketbakkerij Van Kesteren, Molenstraat 17. Dit bedrijf is later overgenomen door Leen Grootendorst. De laatste eigenaar was Henk de Wit, die in Doorn is gaan bakken. Op de foto: Hennie Stuurman, bakkersknecht, eerst bij Leen Grootendorst en later bij Henk de Wit.

■ Op onderstaande foto, gemaakt in 1957, vlnr.: Huibertje van der Leeden, Nel Blok en Ries Labee voor de winkel in de Molenstraat. Voorheen was dit de winkel van resp. Heikoop, Mourik, Marieke Jansen "De Postkoets", thans "De Brouwerij" damesmode.

■ In het begin van de vorige eeuw stond hier het snoepwinkeltje van Sientje van Bruggen, als kind kon je daar terecht met je snoepcent. Gewone levensmiddelen verkocht ze ook. Op deze plek is in 1939 de derde slagerij van Termei gebouwd, die van Jan Oosterom. In 1966 is de slagerij overgenomen door Jan Jongkind, die de slagerij in 1982 verkocht aan slager John Broekhuizen.

■ Slagerij Jan Jongkind, Molenstraat 41. Op de foto, gemaakt in 1976, vlnr.: winkelmeisje Arina Verwolf, Jaap Verhoeven, Dick Hartkoorn en ?

Uit deze foto blijkt dat er een goede samenwerking was tussen de drie Termeise slagers. Vlnr.: Jan van der Hek, Simon Muilwijk en Jan Jongkind. De foto is gemaakt tijdens de feestweek in 1983.

■ Brood- en banketbakkerij Wim de Groot, Molenstraat 23. Op de foto, gemaakt in 1962, vlnr.: mevrouw de Groot en Lijsje de Groot-Roodhorst met haar dochters Machteld en Anja.

■ Huishoudelijke apparaten en rijwielen, Piet de Groot, Molenstraat 10. Op de foto, vlnr.: Jo van Nobelen, Marinus van der Vliet, Piet de Groot, ?, Arie Kortlever, Koos Molenaar en ?

■ Banketbakkerij Anton van Gelderen, Prinsengracht 3. De foto is in 1964 gemaakt t.g.v. de heropening van de gemoderniseerde bakkerswinkel. Voor de etalage staat buurjongen Evert Streefkerk. In die tijd probeerden veel winkeliers wat bij te verdienen door het plaatsen van automaten voor o.a. sigaretten, repen chocolade, kauwgumballen, rollen drop, zakjes pinda's, enz.

- Zuivelhandel Hermen Streefkerk, Prinsengracht 5. Het bezorgen van zuivelproducten heeft een ware ontwikkeling doorgemaakt. Het begon met de transportfiets, later de bakfiets en tenslotte de gemotoriseerde melkcar.

Prinsengracht

- Melkhandelaar Arie Pieter Streefkerk, Prinsengracht 15. Het vervoer wordt steeds moderner.

■ Kruidenier en groentewinkel Jan Roodhorst, Prinsengracht 19. Het pand, destijds met huisnummer A48, is in 1888 gebouwd voor slager Joppe Meijer. Later had Janus Muilwijk daar zijn slagerij en in 1928 maakte Jan Roodhorst er een levensmiddelenwinkel van. Ook hadden Jan en Toos Bruin, Rini de Kruijk, en weer later "De Snelle Pieper" er een groentezaak. Op dit moment wordt het pand door Wim en Agnes van der Grijn gebruikt als woonhuis.

■ Kruidenier en groentewinkel Jan Roodhorst, Prinsengracht 19. De foto, waarop Jan voor zijn groentekar poseert, is gemaakt in 1934.

Voorstraat

■ Familie Lakerveld op de kiek voor de winkel op de Voorstraat, vlnr.: Piet, Ies, Ellie (echtgenote van Arie), Arie, Adrie, moeder Pietje en vader Dirk Lakerveld (op de achtergrond staat de vriendin van Adrie, Corrie Molenaar). Dirk was van beroep elektricien en repareerde fietsen. Hij had zijn werkplaats in de kelder van de woning. De vrouw van Dirk, Pietje, runde de winkel.

Een gat in de Sluisedijk bij Ameide (1573)

Bram Provoost

Eeuwen lang hebben de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden te maken gehad met overstromingen ten gevolge van dijkdoorbraken. In 1977 heeft M(aarten) W. Schakel¹ in zijn boek “De Waterwolf slaat toe” een aantal van deze gebeurtenissen uitvoerig beschreven. In het laatste kwart van de 13de eeuw (1277) is de bedijking rond de Alblasserwaard tot stand gekomen. Sinds die tijd vermelden de annalen 33 overstromingen van (een deel van) de Alblasserwaard². De eerste in 1373, de laatste in 1953 en de voorlaatste in 1820. Voor 1820 was een dijkdoorbraak en overstroming een min of meer ‘normaal’ verschijnsel. De 32 overstromingen vonden plaats in zo’n 450 jaar, d.w.z. dat er gemiddeld eens per 15 jaar een overstroming was en dat men gedurende een mensenleeftijd meerdere overstromingen meegemaakte.

De oorzaken van de overstromingen waren verschillend. De ligging van de Alblasserwaard – een lang gerekt eiland omringd door twee belangrijke takken van de Rijn, doorsneden door de water afvoerende Linge en binnen bereik van stormvloed van de Noordzee – had daarmee te maken. Vijftien maal was de hoge aanvoer van opperwater³ de oorzaak, negen maal door vloedwater⁴, zes maal door ijsdammen en drie maal werden de dijken om militaire redenen doorgestoken. Ook het tijdstip van een overstroming was verschillend. Stormvloed traden meestal op in november en eind oktober, met uitzondering van twee stormvloed begin februari. De overstromingen door hoge aanvoer van opperwater kwamen vooral voor in het eerste kwartaal (januari – maart). Ijsdammen horen bij de winter en traden op in december en januari. Opmerkelijk is dat de zes doorbraken ten gevolge van ijs plaatsvonden in de periode 1573 – 1709. Deze periode van ongeveer 150 jaar was het koudste deel van de zogenoemde ‘Kleine IJstijd’. Zo waren in die periode winterlandschappen een belangrijk thema op schilderijen van Hollandse en Vlaamse schilders. Daarnaast is er ook nog een verschil in de locatie waar de verschillende types dijkdoorbraak en overstroming plaatsvonden. De doorbraken ten gevolge van stormvloed waren in het westen in de

Hendrick Avercamp (1585-1634) Winterlandschap met Ijsvermaak (ca. 1608) tijdens de ‘kleine ijstijd’.

Merwededijk en de Noorddijk – Papendrecht en Alblisserdam. Het opperwater drong meestal via de Vijfheerenlanden de Alblasserwaard binnen. Overstromingen in de Betuwe zorgden vaak voor doorbraken van de Diefdijk en of de Lingedijk waardoor de Vijfheerenlanden vol stroomden. Via de Zouwendijk stroomde het water dan de Alblasserwaard in. Drie maal drong het opperwater via de Lekdijk de Vijfheerenlanden binnen: éénmaal bij Hagestein (1496) en tweemaal beneden Lexmond (op 24 december 1740 en 12 maart 1744), beide malen op precies dezelfde plaats. Het gat viel in het buurtschap Achthoven ‘omtrent een quartieruurs beneden Lexmond’.⁵ Slechts eenmaal was er ten gevolge van opperwater een breuk in de Lekdijk van de Alblasserwaard. In de nacht van 25 op 26 januari 1820 viel er een gat tussen Nieuwpoort en Langerak. Ijsdambreken vielen voornamelijk in “De Overwaard” – het oostelijk deel van de Alblasserwaard, dat grenst aan de Vijfheerenlanden. Een van de kenmerkende gevolgen van een dijkdoorbraak is de vorming van een wiel door de uitschuring van de grond in en achter het gat in de dijk. Na het dichtmaken van het gat – vaak met een kenmerkende bocht in de dijk rondom de wiel – blijft er een waterplas over. In het buurtschap Sluis bij Ameide waren lange tijd twee wielen zichtbaar. Eén daarvan achter de Zouwendijk, die is omgevormd tot eendenkooi⁶. De andere, bij de samenkomst Lekdijk en Zouwendijk, die in de vorige eeuw gebruikt is als vuilstort en waarvan slechts een klein perceel water resteert. Wanneer en bij welke overstroming zijn deze wielen ontstaan?

1 M.W. Schakel (1917 – 1997) was destijds Burgemeester van Noordeloos, Hoornaar en Hoogblokland en Lid der Tweede Kamer der Staten Generaal.

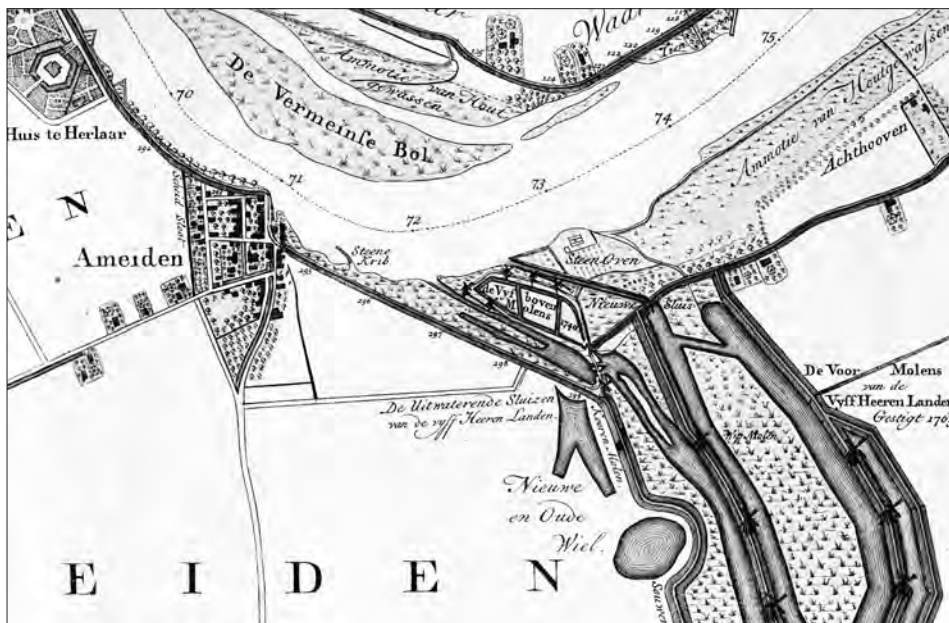
2 De overstroming van 1809 ten tijde van het Koninkrijk Holland en de rol van koning Lodewijk Napoleon is besproken in dit Nieuwsblad 2013, jrg 24, nr 3, blz. 14-16.

3 Opperwater is smelt- en regenwater, afkomstig van de bovenloop van de Rijn.

4 Vloedwater is storm opgestuwd water vanuit de Noordzee.

5 M.W. Schakel, De waterwolf slaat toe, blz 178.

6 Het Nieuwsblad HVAT 2008, jrg. 19, nr. 1 is voor een groot deel gewijd aan deze eendenkooi.

Rivierkaart rond 1763 gemaakt door Melchior Bolstra (1704-1779) landmeter en riviertoezichthouder.

Historische landkaarten kunnen hierbij behulpzaam zijn. Op de oudste kaart van het land van Vianen in 1533 of 1553 door Jan van Neijst vervaardigd⁷ – staat bij Sluis slecht één wiel aangegeven. Op een kaart uit 1738 – “Ameijden, Huys te Herlaer en Tienhoven” van Abel de Vries⁸ – is er sprake van twee wielen, die schematisch worden weergegeven als “oude wiel” en “nieuwe wiel”. Op de “Caarte van de Heerlijkheden Amijden, Tienhoven van Herlaer op ordre van den WelEdele Gestrenge Heer Arnout Leers” uit 1751 van Pieter Ketelaar⁹ is de vorm van beide wielen beter getekend. De naam bij de eendenkooi is “Oude of Groote Wiel” terwijl de andere “Nieuwe of Kleine Wiel” genoemd wordt. Ook op de Rivierkaart uit 1763 gemaakt door Melchior Bolstra is de vorm van de “Nieuwe en Oude Wiel” duidelijk zichtbaar. Dit zijn duidelijke aanwijzingen dat de wiel aan de Zouwendijk eerder ontstaan is dan die aan de

Lekdijk. Maar wanneer? Verschillende websites¹⁰ geven aan dat de “oude wiel” zou zijn ontstaan tijdens een dijkdoorbraak in of vóór 1377. Helaas kan dit jaartal niet bevestigd worden door de gegevens in het boek van Schakel. De enige genoteerde overstroming rond 1377 was een stormvloed in het jaar 1373 in het westen van de Alblasserwaard, waarbij de Noord verschoof naar zijn huidige bedding¹¹. Wel is duidelijk dat de wiel ontstaan is tijdens een doorbraak van de Zouwendijk vanuit de Vijfheerenlanden. Maar wanneer dan wel? In ieder geval voor het ontstaan van de nieuwe wiel. Over het ontstaan van deze ‘Nieuwe of Kleine Wiel’ geeft het boek van Schakel veel meer duidelijkheid. In de nacht van 13 op 14 januari 1573 zorgde een fatale ijssdam in de Lek voor een opstuwing van het Lekwater waardoor de Lekdijk doorbrak ter hoogte van Ameide. Hieronder zal die dijkdoorbraak uitgebreid besproken worden.

Eerst nog een en ander over de politieke situatie en het dijkbeheer in die tijd. In 1568, was de Tachtigjarige Oorlog uitgebroken, voorafgegaan door o.a. de beeldenstorm in 1566. Daardoor was er, net als in de rest van de Nederlanden, ook in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden een chaotische situatie ontstaan. De heer van de Landen van Vianen en Ameide, Hendrik van Brederode (1531-1568) was een van de leiders van de opstand tegen de Spaanse koning Filips II. Hij was, net als Willem van Oranje, in 1567 naar Duitsland gevlucht. Wegens zijn rol bij de opstand werd hij door de Raad van Beroerten bij verstek ter dood veroordeeld. Hendrik – de Grote Geus – was toen reeds in ballingschap overleden op het kasteel Horneburg bij Recklinghausen. Al zijn bezittingen, waaronder de gebieden rond Vianen en Ameide werden verbeurd verklaard. Kort na de vlucht van Hendrik van Brederode werden Ameide (24 april 1567) en Vianen (3 mei 1567) ingenomen door de troepen van de Hertog Erik II van Brunswijk (1528-1584). Deze diende in de legers van zowel Karel V als Filips II¹² en was nauw betrokken bij het herstel van de orde in de Nederlanden na de beeldenstorm in 1566. Erik van Brunswijk had in die tijd ook andere belangen in de Alblasserwaard. Zo

Luchtfoto uit ca. 1960 met rechtsonder de nieuwe wiel (vuilstort) en daarboven de oude wiel (eendenkooi).

⁷ Deze kaart is afgedrukt in het Nieuwsblad HVAT, 2004, Jrg. 15, nr.2, en 2006, Jrg. 17, nr.1.

⁸ Deze kaart is afgedrukt in het Nieuwsblad HVAT, 1995, nr 5.

⁹ Deze kaart is afgedrukt op de voorpagina van het Nieuwsblad HVAT, 2006, Jrg. 17, nr. 4 (extra uitgave).

¹⁰ O.a. <http://www.zuidhollandslandschap.nl/natuur-bij-u-in-de-buurt/natuur-gebieden/eendenkooi-de-zouwe/> en <http://www.digibron.nl/search/detail/012e929af855d387b958c64a/opleiding-voor-kooikers-moet-werkers-achter-de-schermen-kunst-van-eendenvangst-bijbrengen>.

¹¹ M.W. Schakel, De waterwolf slaat toe, blz. 11.

¹² Als blijk van dank werd Erik II van Brunswijk in 1573 door Filips II opgenomen in de Orde van het Gulden Vlies.

was hij sinds 1564 in het bezit van de Baronie van Liesveld¹³ – Groot Ammers, Gelkenes, 's-Graveland, Achterland, Ottoland en Peursum omvattende. De hertog streed tijdens de opstand aan de Spaanse zijde, maar verliet het kasteel Liesveld in 1572. Kort daarna werd het door de bewoners van Dordrecht, Gouda en Schoonhoven in brand gestoken. In 1572 kreeg de opstand tegen Spanje de wind in de zeilen en gingen na de inname van Den Briel meerdere Hollandse steden over naar de Prins van Oranje. In onze regio waren dat Dordrecht, Gorinchem en Leerdam. Vianen bleef echter tot 1577 bezet door Spaanse troepen. Het moge duidelijk dat in die beginperiode van de Tachtigjarige Oorlog het dijkbeheer niet de eerste prioriteit was. Omdat de dijken in gebieden lagen die nu eens Spaans dan weer Staats waren, was het soms zelfs onmogelijk voor de heemraden om de dijken te inspecteren. Schakel bericht dat de in Ameide wonende

hoogdijkheemraad Dirck Ghysbrechtszoon van Eyndoven naar Haarlem moest reizen om van de Spaanse stadhouder Bossu¹⁴ een vrijgeleide te krijgen voor 'den Dijkgraeff, Hoogdijkheemraden en Ingelanden' om in tijd van nood de dijk te mogen inspecteren en het water te keren.¹⁵ Naast de mogelijk slechte onderhoudstoestand van de dijken waren ook de weersomstandigheden 'de waterwolf' gunstig gezind in die periode. Niet minder dan acht dijkdoorbraken zijn er net voorafgaande en tijdens Tachtigjarige Oorlog in de Alblasserwaard genoteerd: in 1565 (opperwater), 1570 (storm), 1571 (opperwater), 1573 (ijsdam), 1593 en 1595 (opperwater), 1599 (storm) en 1624 (ijsdam). Daarnaast was er in 1574 nog een militaire inundatie van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.

Wat gebeurde er in de winter van 1572-1573?

De winter van 1572/73 werd al vroeg gekenmerkt door een lang aanhoudende vorst. Op 12 januari 1573 werd gemeld dat er overstromingsgevaar was. Er was klokgelui te horen 'zoo ter Ameyde als elders'. Op 13 januari kwamen enkele heemraden en ingelanden in Ameide¹⁶ bij elkaar om de situatie te bekijken en om eventueel maatregelen te nemen. In de middag bleek dat te Ameide 'water gevallen was' en 'meynden se datse deur den Laste en uyte Zorge waren'. Ook in januari 1570 had het er in Ameide om gespannen tijdens ijskaringen¹⁷ die toen optraden. De dijk had het toen gehouden en de dijkwachters meenden dat het ook nu weer het geval zou zijn. Tot 1573 was er in de Alblasserwaard nog nooit een dijk doorgebroken ten gevolge van een ijsdam. Helaas, het mocht niet zo zijn. In de nacht van 13 op 14

Kruiend ijs.

januari 1573 brak de dijk.

De gebeurtenissen in het jaar 1573 te Ameide zijn door Schakel in zijn boek uitgebreid beschreven (blz. 41-62). Hieronder volgen enkele citaten (*cursief gedrukt*) uit dat boek over de dijkdoorbraak gevolgd door een beknopte samenvatting van de verdere gebeurtenissen.

Waar viel het gat?

In de bewuste januarinacht van 1573 begaf de dijk het ten gevolge van ijsbezetting op de Lek. Het lijdt enige twijfel, dat dit de oorzaak was. Treffend wordt dit geïllustreerd door het feit, dat Meeuws Govertszoon Boele - na aanbesteding - heeft geruympt die groote schollen die ter Ameyde opten dijk geschoven waren, dat men tot vele plaetse de dijk met waegen en paert nyet gebruycken mochte' (34 stuivers).

Het gat viel ten oosten van Ameide in het dijkvak, dat in onderhoud was bij Molenaarsgraaf. De inbraak valt nog precies aan te geven, omdat op dit moment de geslagen wiel nog gedeeltelijk aanwezig is. Het was vlak bij het punt waar de Zouwendijk op de Lekdijk komt: op de noord-oostelijke punt van de Alblasserwaard dus. De wiel wordt thans (1953/77)¹⁸ met stadsvuil van Ameide opgevuld.

Daar waar thans de graanmaalterij van de familie Bor staat, moet in die dagen een korenmolen gestaan hebben: er worden materialen ter dichting op de molenwerf opgeslagen en ten huize van 'Romboudt de moelenaer' werden verteringen gedaan. Het moet een flink gat in de dijk geweest zijn, wat blijkt uit de in het gat verwerkte materialen en uit de aanbestedingen van een kade op die nieuwe dijk.

Reeds vrij spoedig trachtten enkele heemraden en ingelanden het gat te peilen, maar dit was, 'overmitz den grooten storm noch nyet doeneclik'.

De roeddrager¹⁹ is direct na de inbraak spoorlags naar Dordrecht gereden om de dijkgraaf en de aldaar woonachtige dijkheemraden het treurige bericht over te brengen.

13 In 1636 komt de Baronie in bezit van de familie Nassau-Dietz (later Oranje-Nassau genoemd). De Nederlandse koning Willem-Alexander voert nog steeds de titel Baron van Liesveld.

14 Maximiliaan van Hénin-Liétard (1542-1578), graaf van Boussu (Bossu) was na het vertrek van Willem van Oranje Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht van 1567 tot 1573.

15 M.W. Schakel, De waterwolf slaat toe, blz. 39-41.

16 In 1573 was er nog geen dijkhuis in Ameide en kwam men bij elkaar in het logement van Cornelis Joostenszoon.

17 Ijskaring is het kruien van ijs bij het loskomen van het rivierwater.

18 M.W. Schakel schreef de eerste versie van 'De waterwolf slaat toe' kort na de watersnood van 1953. De tweede druk verscheen in 1977.

19 Voormalige benaming van de dienaar of bode. Als teken van zijn rechtsmacht droeg hij een roede of staf.

Daken van de huizen in het gat

Men heeft kennelijk te Ameide de beginnende inbraak gepoogd af te grendelen. In de barre nood greep men naar zeer bijzondere hulpmiddelen. Zo krijgt de weduwe Anna Jan Thomisdochter 10 stuivers voor het dak 'van haer huiscen gebrocken in den noot verbesicht'. Jan Hendrickszoon, wiens huisje vlak bij het gat stond zag verschillende materialen uit dat huisje breken (schadeloosstelling f 7,=). Ook het schoolhuis moest er aan geloven. Het dak 'en anders' werd in het gat gestopt. De kerkmeester ontving daarvoor 3 gulden schadevergoeding.

Men zou zo zeggen, dat er in Ameide toch wel aangepakt werd. Het moet er trouwens op meer plaatsen gespannen hebben. Zo werd er b.v. in de Peperstraat (vlak achter de Hogendijk in het stadje) 4 voeren hooi geleverd. Het mocht evenwel niet baten. De Alblasserwaard, nauwelijks bevrijd van de Allerheiligenvloed van 1570, liep onder water.

Het eerste overleg

Het heeft de eerste dagen na de voltrekking van de ramp gezoemd in de herbergen op de Ammerse sluis en van Cornelis Joostenszoon te Ameide van op doorreis zijnde of confererende heemraden en ingelanden. Op 16 januari arriveren uit Oudkerk op de Ammerse sluis te voet - dat kon dus op dat moment nog! - de heemraad uit de Giessenstreek en de klerk. Zij huurden in Ammers twee paarden en reden daarmee naar Ameide.

De klerk had vóór zijn vertrek uit Oudkerk nog een bode te voet naar Hardinxveld gestuurd - het was op Sint Pontianusavond²⁰ - om de daar woonachtige heemraad er op te attenderen 'dijent noot werde deselve toevoorsicht ende zorge zoude hebben het volck ter dijkweringe te bestellingen, alsoo de klerk met een heemraad naer der Ameyde waren gereden (!) in den waternoot'.

Aan de avond van die dag kwamen ze in het sluishuis te Ammers terug, nu bovendien in gezelschap van nog 3 heemraden, de roedrager en de ordannans, die de Heren in Ameyde een brief uit Dordrecht gebracht had. Het gezelschap maakte het zich daar gemakkelijk, verbracht de avond in aangename kout en bleef daar ook overnachten (3 gulden 6 stuivers). Men wist die volgende dag al niet meer op normale wijze in de Binnenwaard te komen. De Heren waren dan ook genoopt 2 schuiten af te huren 'overmütz 't lant als doen heel diep ondergelopen was'. Het viel heus niet mee om 2 schippers te vinden, die hen de Binnenwaard in wilden varen 'alzoohet overmütz die veelheyt vant ijs periculeus was'.

Samenvatting van verdere gebeurtenissen

Op 19 januari vergaderden te Ameide een viertal heemraden met enige ingelanden als gedupeerden om plannen te beramen voor de dichtung van het gat. Andere betrokkenen zagen door de ontwrichtende

werking van de overstroming geen kans om de bijeenkomst bij te wonen. Pas op de 29ste januari - 15 dagen na de doorbraak - ging de samenkomst bij het ingebrooken gat door. Daar werd besloten, dat men op 3 februari met de werkzaamheden zou starten. Een omslag van 9 stuivers per morgen²¹ werd opgelegd 'tot bevorstinge en Reparatie van den ingebrooken dijk ter Ameyde'.

Om de dijk te dichten kon men van alles gebruiken: o.a. rijshout, riet, hooi, een schelf boekweitstro, het dak van een oud huis, bomen zoals elzen en wilgen. Er werd naar Vianen gereisd om een schip te kopen, die men in het gat wilde laten zinken. In Utrecht werden 50 masten aangekocht om in het gat te heien. Daarnaast waren grote hoeveelheden aarde nodig om het gat te dichten en de dijk weer op te bouwen. Het meeste kwam uit diverse uiterwaarden. Het duurde geruime tijd voor de nieuwe dijk afgewerkt was. In december 1573 begon men met het 'machen van den buytenbarm aen den nyeuwen dijk' en pas in maart 1574 lijkt het werk voltooid te zijn.

De betaling van de kosten door de ingelanden - 9 stuivers per morgen - gaat nog veel moeizamer. Verschillende keren reist de roedrager door de streek om deze gelden binnen te krijgen. Maar in veel gevallen komt men voor niets, de mensen hadden het geld niet. Uit de 'Vloedrekening van 1573' blijkt dat in 1581 - 8 jaren later dus - nog steeds betalingsachterstanden zijn. Het duurt tot eind 1582 voor de achterstanden aangezuiverd waren.

Tenslotte

Tot zover de enige beschreven dijkdoorbraak op het grondgebied van Ameide. Vier eeuwen lang zijn de gevolgen in de vorm van een betrekkelijk grote waterplas (wiel) zichtbaar gebleven. Veel oudere inwoners van Ameide en Tienhoven denken nog met plezier terug aan de tijd dat deze wiel werd gebruikt als ijsbaan²². Na het dempen van de wiel met afval en het doortrekken van de Prinses Marijkeweg werd de voormalige wiel parkeerterrein. Van de oorspronkelijke wiel is er slechts een klein stukje overgebleven dat nauwelijks zichtbaar is.

Parkeerterrein aan de Prinses Marijkeweg, aangelegd op de gedempte wiel uit 1573.

21 Een morgen is een oppervlaktemaat gebaseerd op het gebied dat in één morgen geploegd kon worden. De grootte verschilde per streek en was meestal iets minder dan een hectare. Een Rijnlandse roede was 8516 vierkante meter en onderverdeeld in 6 hont van 100 vierkante roeden.

22 Zie Nieuwsblad 2010, jrg 21, nr 4, blz 64.

20 De feestdag van Sint Pontianus is op 14 januari. Sint Pontianusavond is de avond van 13 januari.

Dijkdoorbraken Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (naar Schakel, 1977)

Datum	Oorzaak	Opmerkingen
2 februari 1373	Stormvloed	Stroombaan Noord naar huidige bedding.
Vóór 1413	Diefdijk	Ook Noorder Lingedijk bij Kedichem.
10 april 1446	Opperwater rivier	
21 oktober 1468	Stormvloed	Veel vee verdronken
1 november 1470	Stormvloed	Allerheiligenvloed 1.
16 februari 1496	Opperwater rivier	Lekdijk bij Hagestein. Zouwendijk keert het water.
13 januari 1497	Diefdijk	St. Pontiusavond, ook Zouwendijk
Januari 1523	Diefdijk	6 januari brak de Lekdijk bij Culemborg
5 november 1530	Stormvloed	7 gaten nabij Papendrecht en Nieuw Lekkerland.
1 november 1532	Stormvloed	Allerheiligenvloed 2, Merwededijk onder Papendrecht doorgebroken.
14/15 januari 1552	Opperwater rivier	Sint Pontianusvloed, doorbraak in Merwededijk.
14 november 1552	Stormvloed	Tweede overstroming in één jaar.
22 maart 1565	Diefdijk	Doorbraak Diefdijk op drie plaatsen.
1 november 1570	Stormvloed	Allerheiligenvloed 3
11/12 februari 1571	Diefdijk	Begin vorming van de Wiel van Bassa (Schoonrewoerd)
Januari 1573	Diefdijk	Ter plaatse van de Wiel van Bassa, door oorlog en armoede gat pas gedicht in 1579. Laatste doorbraak Diefdijk
13/14 januari 1573	Ijsdammen	Lekdijk ten oosten van Ameide doorgebroken. Een groei van het gat na een doorbraak wordt tevergeefs voorkomen door huizen e.d. in het gat te gooien. Ook bij het dichten van het gat in 1573 wordt inferieur materiaal gebruikt. Vorming van Nieuwe wiel te Ameide
19 maart 1593	Opperwater rivier	Dijk breekt nabij Gorinchem door
28 maart 1595	Opperwater rivier	Dijk breekt nabij Gorinchem door
November 1599	Stormvloed	
1 januari 1624	Ijsdammen	Hagestein Vijfheerenlanden
27 December 1655	Ijsdammen	Dijk breekt nabij Gorinchem door. Schade is beperkt
30 december 1658	Ijsdammen	Dijk bij Hardinxveld is op verscheidene plaatsen doorgebroken. Gaten eind 1659 gedicht.
20 januari 1663	Ijsdammen	Wolpherense dijk nabij Gorinchem doorgebroken. Het ontstane wiel is 50 à 60 voet diep. Het gat is vermoedelijk eind maart 1663, na enkele tegenslagen, gedicht
19 maart 1709	Ijsdammen	Gat nabij Hardinxveld gedicht op 14 april 1709. Laatste doorbraak door ijsdam.
7 februari 1726	Opperwater rivier	Doorbraak nabij Kedichem. Het gat was 24 voet diep, en 44 voet breed. Gedicht op 13 maart 1726
24 december 1740 en 3 januari 1741	Opperwater rivier	Doorbraak te Kedichem, nabij de doorbraak van 1726. Allerergste overstroming in Alblasserwaard, waterniveau bereikt hoogste peil ooit.
12 maart 1744	Opperwater rivier	Vorming Nieuwe wiel Meerkerk.
30 januari 1809	Opperwater rivier	Bijna precies op de plaats van de inbraken van 1740 en 1726 breekt de dijk bij Kedichem. Een gat van 38 roeden breed en een diepte van 62 à 64 voet ontstaat. Het gat is gedicht voor augustus 1809.
25/26 januari 1820	Opperwater rivier	Noorder Lingedijk onder Kedichem, sluis aan de Arkelse dam (tussen Zederik en Linge) en Steenhoekse kanaalsluis te Gorinchem gaan kapot
26 januari 1820	Opperwater rivier	Lekdijk tussen Langerak en Nieuwpoort. Er ontstaat een gat, 28 Rijnlandse roeden breed. Op 21 april 1820 is het gat gedicht. Laatste doorbraak door opperwater.
1 februari 1953	Stormvloed	Dijkdoorbraak bij Papendrecht.

De zondeval

Herman Beckmann

Zonder twijfel is deze ets de meest aangrijpende voorstelling van de zondeval in de kunstgeschiedenis. Rembrandt koos ervoor Adam en Eva niet af te beelden als een jong renaissancistisch paar, maar als gewone mensen van vlees en bloed. Je kunt rustig zeggen dat Eva een gezette vrouw op leeftijd is en dat Adam als een ietwat fragiele oudere man is geëts.

Rembrandt toont Adam en Eva in hun paradijselijke naaktheid, waarvan zij zich voor de zondeval niet bewust van waren. Hij laat het moment zien waarop Eva de appel aan Adam gaat geven. Hij maakt een afwerend gebaar met zijn rechterhand alsof hij wil zeggen: 'Denk aan datgene wat God ons gezegd heeft!'

Laten wij over de zondeval de bijbel op naslaan:

*'De slang nu was listiger dan al het gedierte des velds, hetwelk de Heere God gemaakt had; en zij zeide tot de vrouw: Is het ook, dat God gezegd heeft: Gijlieden zult niet eten van allen boom dezès hofs? En de vrouw zeide tot de slang: Van de vrucht der boomen dezès hofs zullen wij eten; maar van de vrucht des booms¹, die in het midden des hof is, heeft God gezegd: Gij zult daarvan niet eten, noch die aanroeren, opdat gij niet sterft. Toen zeide de slang tot de vrouw: Gijlieden zult de dood niet sterven; maar God weet, dat ten dage als gij daarvan eet, zoo zullen uwe oogen geopend worden, en gij zult als God wezen, kennende het goed en het kwaad. En de vrouw zag dat die boom goed was tot spijs en dat hij een lust voor de oogen, ja, een boom die begeerlijk was om verstandig te maken: en zij nam zijne vrucht en at; en zij gaf ook haren man met haar, en hij at.'*²

De verleider van Eva zit in de boom, in de gedaante van een draakduivel. Hij heeft een appel in zijn bek! Dit is geheel in overeenstemming met de bijbel,

waarin de volgende tekst³ voortkomt: 'God, de Heer, zei tegen de slang, nadat Adam en Eva de appel gegeten hadden: 'Vervloekt ben jij dat je dit hebt gedaan, het vee zal je voortaan mijden, wilde dieren wenden zich af; op je buik zul je kruipen en stof zul je eten, je hele leven lang.'

Met andere woorden, het 'beest' dat Adam en Eva verleidde, verloor zijn poten eerst na de zondeval en veranderde in een slang en Rembrandt nam de vrijheid het 'beest' voor de zondeval te etsen als zijnde een draak.

Johan van Rijckevorsel schreef in zijn proefschrift *Rembrandt en de traditie* in 1932 het volgende: 'De ets, de Val van Adam en Eva, toont ons, dat Rembrandt hier alreeds van het letterlijke Bijbelverhaal afweek. Hij beeldt n.l. niet een slang hierbij af, maar een middeleeuwschen draak, die doet denken aan een waterspuwer aan de een of andere Gothische Kathedraal. Den Duivel zóó voor te stellen in dit verband is niet bepaald Protestantsch, als het Protestantsch heet om zich zoo zuiver mogelijk te houden aan de letter der Heilige Schrift, om het even of men hiervoor raadpleegt de Statenvertaling van 1639 of een hieraan voorafgegaan Bijbel met randglossen⁴. Een dergelijk monster in plaats van de slang toont ons het kleine paneel: Adam en Eva, van Hugo van der Goes in Weenen, waar het echter wel lijkt of deze figuur aan het tooneel ontleend is. Een Duivel als draak voorgesteld treft men ook aan op Dürer's gravure: Christus in het Voorgeborchte der Hel. Het is treffend, hoe de schikking bij Rembrandt zeer veel aan Dürer's voorstelling denken doet; Adam en Eva zijn ongeveer op dezelfde plaats, alleen bij Rembrandt meer naar het midden verschoven.'

De stam van den Paradijsboom met het gebladerte bewerkt dezelfde omsluiting als de steenen poort op de gravure van Dürer. Het meest opvallende is echter, dat het ondergedeelte van den draak bijna gelijk is aan de gravure. Staart, achter klauw en knie zijn intusschen van den linéairen in den schilderachtigen stijl getransponeerd.'

1 De boom van goed en kwaad.

2 Genesis 3 : 1-6, Statenvertaling.

3 Genesis 3 : 14.

4 Kanttekening.

De zondeval. Ets, 162 x 116 mm, gesigneerd en gedateerd: Rembrandt. f. 1638. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Christus in het voorgeborchte, Albrecht Dürer, gravure, 116 x 75 mm, 1512. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

In het zonnige paradijs achter Adam en Eva huppelt een olifant, van oudsher het toonbeeld van kuisheid en matigheid. In zijn artikel *'Hi Sunt Elephantes. Olifanten in de middeleeuwse kunst.'* schrijft Anton van Run⁵ het volgende: 'Zo wordt het vermeende gebruik van olifantenparen om in de omgeving van het Aards Paradijs samen van de mandragora-boom⁶ te eten alvorens te copuleren, betrokken op Adam en Eva en de Zondeval. Het onvermogen van de dieren om, eenmaal gevallen, uit eigen kracht weer op te staan wordt in verband gebracht met de

Verlossing van de mensheid. Een gevallen olifant (= de mensheid na de Zondeval) blijkt nog door geen twaalf soortgenoten (de profeten van het Oude Verbond) weer overeind geholpen te kunnen worden, maar uiteindelijk wel door een klein nederig olifantje – u raad het al: Christus.'

⁵ Kunstschrift nummer 4, 1994.

⁶ Alruin (*Mandragora officinarum*). De soort aanduiding *officinarum* houdt in dat de plant tijdens haar naamgeving op lijsten van planten met geneeskrachtige eigenschappen voorkwam. De plant heeft een verdovende en narcotische werking en kan hallucinaties veroorzaken.

Dries van Bruggen...

'Zou het er één van een kwartje worden?'

Pieter A. Kerkwijk¹

Ze worden zeldzaam, die 'echte ouwe Termeiers'. Die hoogbejaarde mannen die in groepjes staan te 'beurzen' op de dijk, de 'balie kluiven' kunnen ze niet meer, maar er is weinig wat aan hun aandacht ontsnapt.

Het wel en wee van hun dorp wordt uitgebreid besproken en voor een 'sterk (en als het kan flauw) stukje' gaan ze niet opzij. Hun verweerde en schilderachtige koppen zitten boordevol verhalen van vroeger en het is een genot ernaar te luisteren.

Een der meest markante vertegenwoordigers van dit uitstervend brok folklore is wel Andries ('Dries') van Bruggen. Met zijn spierwitte haar, dito snor kaarsrechte gestalte is hij een opvallende verschijning in het straatbeeld van Ameide. Niemand zal vermoeden dat deze krasse oude heer al de 90 nadert en toch is Dries wel degelijk al in 1886 geboren.

Ondanks zijn hoge leeftijd laat zijn geheugen hem nog zelden in de steek en talloos zijn de verhalen en anecdotes die hij over zichzelf en zijn mededorpelingen weet te vertellen. Hij is wat hardhorend en af en toe springt zijn schoondochter Ina (waar hij inwoont) bij 'wanneer opa het met meer precies weet'.

De wieg van Dries stond in het huis waar nu slager Jongkind zijn bedrijf uitoefent. Zijn moeder dreef daar een kruidenierswinkeltje. Guitig lichtten zijn ogen op als hij over deze 'opoe Sientje' verteld. 'Zoals in die dagen gebruikelijk (en bitter nodig) werd er veel 'gepof't', 's winters kwam er nauwelijks geld binnen, maar gegeten moest er toch worden en de winkel leverde dan maar op krediet. Dit gebeurde ook bij een klant van zijn moeder, die 's zomers de rekening kwam betalen en daardoor meteen al haar geld kwijt was. Het vrouwtje klaagde daarover bij opoe Sientje die haar toen troostte met 'och kind hier heb je dan een pitmop'.

Uitgebreid kan de oude van Bruggen verhalen over de armoede die werd geleden, hoewel hijzelf als zelfstandig mandenmaker nog betrekkelijk redelijk boerde. Werktijden van 's ochtends 5 tot 's avonds 8 wa-

ren normaal en 'zaterdags was je al om vijf uur klaar' zegt Dries ironisch. Dat allemaal voor een "beloning" van f 6,- a f 7,- per week.

Tijdens de mobilisatie van 1914 - 1918 was ook hij de klos. Vanwege zijn beroep als mandenbreier belandde hij bij de genie en bewaakte jaren de waterlinie bij Ankeveen. Zijn vrouw kreeg in die tijd een uitkering van f 3,50 per week (de huishuur was. f 1,-) voor levensonderhoud. Toen ze eens een weekje in Lexmond logeerde werd de f 3,50 door de gemeente niet verstrekt, ze had immers die tijd 'niet thuis gegeten'.

Het is Dries zelfs gebeurt dat hij niet stemmen mocht. Op te mogen kiezen moest men een huur hebben van tenminste f 1,-. Hij 'verwoonde' slechts 98 cent en dat was te weinig om het hokje rood te mogen maken.

Het mooiste verhaal is over zijn vader, die daggelder was bij een Tienhovense boer. Pa van Bruggen werd wekelijks uitbetaald naar gelang het aantal uren dat hij gewerkt had. Op een gegeven moment was het weer zaterdag en betaaldag. De oude van Bruggen kwam om zijn loon en noemde zijn aantal gewerkte uren, waarop de boerin hem vroeg of hij werkelijk wel al die uren had gearbeid. Welzeker antwoordde de daggelder, maar wat bleek, er had, juist die week een enorme donderbui gewoed en de pa van Dries had uiteraard enige uren geschild. De boerin achtte dit geen werken en er werd een kwartje van zijn loon afgehouden. Wanneer er nu een onweersbui dreigt is het in huize van Bruggen een gevleugeld woord om tegen elkaar te zeggen: 'Zou het er een van een kwartje worden?'

Het zijn schrijnende voorbeelden uit een periode, die ten onrechte 'goeie' ouwe tijd, wordt genoemd. Toch was het niet allemaal ellende, ondanks de lange werktijden en karige verdiensten was er ook plezier en bovendien meer gemoedelijkheid.

Het bekende 'maandag-houden' herinnert Dries zich nog best. Het was eigenlijk aan de kleermakers en schoenlappers voorbehouden, maar ook de mandenbreiers wisten er best raad mee. Er werd die dag een best borreltje gedronken. En weinig gewerkt. 'Nee, veel manden, werden er 's maandags niet gemaakt' zegt Dries grinnikend.

¹ Dit artikel verscheen in de Wegwijzer, elfde jaargang, nummer 4. (Juni 1975).

Het levensverhaal van grote-kleine mensen

De gemoedelijkheid bleek ook uit de wekelijkse scheerbeurt bij 'Jantje de Snijer' of 'Gert de Kieft', kleermakers die tevens kapper waren. Voor zo'n kappersbezoek werden rustig enige uren uitgetrokken en voornamelijk gezellig gekletst. De prijzen doen nu komisch aan: Scheren kostte drie cent en voor het knippen gaf men een stuiver.

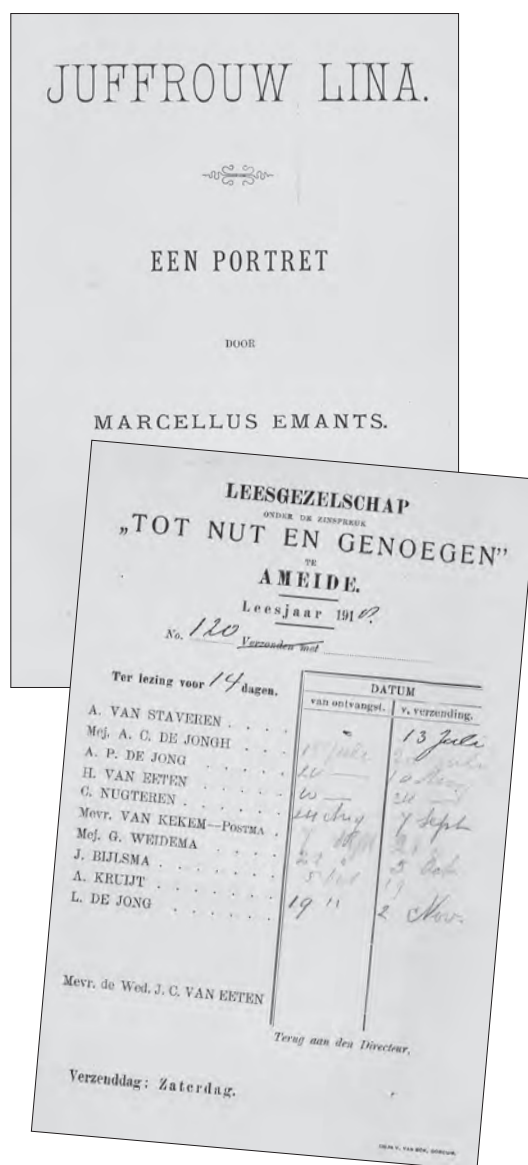
Dries herinnert zich nog heel best dat iedereen in Ameide een bijnaam had en hij weet er talloze op te sommen. Bijnamen die nu definitief zijn verdwenen zoals Jan, Cees en Kaatje den Ooievaar, Freek Sturm, Jantje de Schaapherder en Jilus de Kip, die merkwaardigerwijze met Metje de Haan getrouwd bleek.

Ook weet hij te melden dat Ameide al heel vroeg een bibliotheek bezat met welgeteld tien leden. Zijn kleinzoon toont een boekje (Juffrouw Lina van Marcellus Emants) waarin 'alle deelnemers' van 'het leesgezelschap onder de spreuk: tot nut en genoeg' zijn genoteerd. In het 'leesjaar' 1918 vindt men ook nu nog bekende namen zoals Kruyt, van Staveren, van Kekum (in die tijd de mandenmakers baas) en de weduwe van de vroegere burgemeester.

Zijn leven lang heeft Dries in Ameide gewoond o.a. in de Vinkenbuurt. Hij weet nog goed dat middenop dit straatje een pomp stond, waterleiding was uiteraard een luxe. Dat gold evenzeer voor steenkolen. Als eerste brandstof werden de basten van de teen gebruikt, die na op het dak gedroogd te zijn in de open haarden werden gestookt. Kolen gebruikte men pas 'als je barstte van de kou' zoals Dries het praktisch uitdrukt.

Toch heeft dit in onze ogen nu harde bestaan, hem lichamelijk nauwelijks aangetast. Hij is kerngezond. Drie jaar geleden is hij ernstig ziek geweest. 'Mijn kinderen dachten opa haalt het niet, maar opa haalde het wel' verklaard hij lachend.

Als Dries zo doorgaat haalt hij zelfs de honderd wel.

Links: Tijdens de mobilisatie van 1914 - 1918 was Dries ook de klos. Vanwege zijn beroep als mandenbreier belandde hij bij de genie en bewaakte jaren de waterlinie bij Ankeveen.

Tien lotelingen en een remplaçant uit Ameide en Tienhoven in de negentiende eeuw

Herman Beckmann

Het was in 1898 dat de toenmalige minister van Oorlog, Luitenant Generaal der Genie Kornelis Eland, een militiewet indiende bij het parlement die het remplaçantenstelsel naar het verleden verwees¹. In de Napoleontische tijd werd de dienstplicht ingevoerd met een remplaçantenstelsel dat betekende dat diegene die was ingeloot de mogelijkheid had een ander zijn dienstplicht te laten vervullen. Uiteraard was hier een pittig prijskaartje aan verbonden. Afhankelijk van vraag en aanbod werden prijzen van f 600 en f 800 gevraagd². Ondanks deze hoge prijs was de remplaçantenregeling zeer in trek, gemiddeld 20% van de lotelingen lieten hun dienstdtijd door een ander vervullen! Niet dat de remplaçant de f 600 tot f 800 in handen kreeg. Meestal kreeg hij ongeveer f 400 want toentertijd waren er al zaakwaarnemers, makelaars en commissio-nairs, die uiteraard tegen een forse betaling bemiddelden tussen de loteling en zijn toekomstige plaatsvervanger.

Kornelis Eland
(1838-1927).

Van mevrouw Marijke de Bruijn van de werkgroep Genealogie en Archiven van Oud Barendrecht hebben wij de remplaçantenakten gekregen. In deze akten is van alles geregeld, maar over de bemiddelingskosten voor de zaakwaarnemers wordt met geen woord gerept! Het kan zijn dat de afrekening van de bemiddelingskosten buiten de notaris om werden geregeld. In 1875 was er kennelijk veel vraag naar remplaçanten, want toen lagen de vergoedingen voor de remplaçanten significant hoger dan in eerdere jaren.

Zes lotelingen en een remplaçant uit Ameide

Datum	17-04-1868	12-04-1869	12-04-1872	15-04-1873
Aktenummer	96	56	90	70
Ouder/Voogd	Joris Verwolf	Gijs Jongkind	Willem Verheij	Gijs Woudenberg
Beroep	Bouwman	Bouwman	Timmerman	Metselaar
Woonplaats	Ameide	Ameide	Ameide	Ameide
Loteling	Pieter Verwolf	Arie Jongkind	Corstiaan Verheij	Gijs Johannes Woudenberg
Remplaçant	Willem v/d Stam	Laurens Weeda	Antonius Fuchs	Adrianus Tijgerman
Beroep	Broodbakker	Arbeider	Arbeider	Touwslager
Woonplaats	Oud Beijerland	Strijen	Dordrecht	Gouda
Betaald aan de remplaçant	f 390	f 325	f 400	f 275

Datum	12-04-1875	16-04-1875	12-04-1855
Aktenummer	49	86	28
Ouder/Voogd	Leendert Diepenhorst	Adam de Eerzamen	Pieter de Jongh
Beroep	Logementhouder	Bouwman	Aannemer
Woonplaats	Ameide	Goedereede	Ameide
Loteling	Frank Arie Diepenhorst	Flip de Eerzamen	Cornelis de Jongh
Remplaçant	Gerrit Willem Jansen	Jan Streefkerk	Pieter Jacobus Teller
Beroep	Sjouwer	Arbeider	Smid
Woonplaats	Dordrecht	Ameide	Dordrecht
Betaald aan de remplaçant	f 450	f 550	f 350

¹ E. van Roon, *De dienstplicht op de markt gebracht. Het fenomeen dienstvervanging in de negentiende eeuw*, Low Countries Historical Review, volume 109, issue 4, pp 613-637.

² Rond 1860 verdiende een boerenknecht uit Groningen gemiddeld f 75 per jaar.

Vier lotelingen uit Tienhoven

Datum	13-04-1866	18-04-1872	16-04-1875	14-04-1865
Aktenummer	99	48	77	79
Ouder/Voogd	Johannes van Es	Anna Slingerland ³	Cornelis van der Berg	Wed. Geertje v/d Leeden
Beroep	Bouwman	Bouwvrouw	Wethouder	
Woonplaats	Tienhoven	Tienhoven	Tienhoven	Tienhoven
Loteling	Arie van Es	Arie Vermaat	Arnoldus Dirk v/d Berg	Gijsbrecht van Middelkoop
Remplaçant	Albert Stoel	Pieter Kroes	Wilhelm Schouten	Lammert Wagtendonk
Beroep	Gruttersknecht	Arbeider	Bediende	Arbeider
Woonplaats	Dordrecht	Zuid Beijerland	Rotterdam	Schiedam
Betaald aan de remplaçant	f 275	f 300	f 500	f 250

³ In akte nummer 48 van 8 april 1872 is haar voornaam Maria in plaats van Anna.

Het is ondoenlijk alle elf aktes in het verenigingsblad af te drukken, daarom volsta ik met een voorbeeld.

Notarieel Archief van Leonardus Apollonius de Raadt 1865 - 1895

12 april 1875

Aktenummer 49.

De twaalfden April achttien honderd en zeventig, compareerden voor mij, Leonardus Apollonius de Raadt, Notaris, standplaats hebbende te Barendrecht, in tegenwoordigheid van de na te noemen en mij, Notaris, bekende getuigen,

De Heer **Jan de Jong**, Zaakwaarnemer, wonende te Ridderkerk, hebbende aan mij, Notaris, betoond deszelfs patent als Zaakwaarnemer, uitgegeven te Ridderkerk, voor het loopende dienstjaar, onder nummer 193, in hoedanigheid van gemachtigde van **Leendert Hermanus Diepenhorst**, Logementhouder, wonende te Ameide, als vader en wettige voogd over zijn minderjarige zoon **Frank Arie Diepenhorst**, getrokken hebbende voor de Nationale Militie in gemelde gemeente Ameide, voor de ligting van den jare achttien honderd vijf en zeventig het dienstpligtige nummer 8, blijkens onderhandsche volmagt, geteekend te Ameide den Achtsten Maart achttien honderd vijf en zeventig, aan den voet van welke staat het volgende relaas der registratie:

Geregistreerd te IJsselmonde, den vijf en twintig Maart 1800 vijf en zeventig, deel 27, folio 131 verso, vak 2, een blad geen renvooi. Ontvangen voor regt f 0,80, voor 38 opcenten f 0,30½, te zamen een gulden tien en een halve cent. De Ontvanger (geteekend)

Everwijn,

welke volmagt na door den gemachtigde in tegenwoordigheid van mij, Notaris, en de nagenoemde getuigen voor echt erkend, en ten blijke daarvan, door hem, mij, Notaris en de getuigen geteekend te zijn, aan deze minute is vastgehecht, ter eener.

Een **Gerrit Willem Jansen**, sjouwerman, wonende te Dordrecht, ter andere zijde.

De welke hebben verklaard, te weten:

De comparant **Jan de Jong**, verklaarde voor gemelde **Frank Arie Diepenhorst**, als diens plaats-ervanger bij de Nationale Militie aan te bieden den comparant **Gerrit Willem Jansen**, voornoemd.

En de comparant **Gerrit Willem Jansen** verklaarde zich te verbinden om de dienst bij de Nationale Militie waar te nemen voor genoemde **Frank Arie Diepenhorst** en alzoo aan alle diens verplichtingen in de dienst te voldoen.

Verklarende de comparanten verder, ten aanzien van deze Plaatsvervanging te zijn overeengekomen, dat door den comparant ter eenre aan dien ter andere zijde zal worden betaald eene somma van Vier honderd en vijftig gulden in manier als volgt:

- a Tot en met de goedkeuring van den Militieraad eene somma van Een honderd vijf en twintig gulden.
- b Zoodra hij zal zijn ingelijfd en goedgekeurd eene somma van Vijf en tien gulden.
- c Gedurende actieve dienst elke maand eene somma van Vier gulden.
- d En het restant, zoodra hij met onbepaald verlof zal zijn huiswaarts gekeerd, na minsten een jaar in actieve dienst te zijn geweest.

En is wijders overeengekomen, dat, wanneer de comparant ter andere zijde – het zij wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken, niet door de dienst bekomen, hetzij wegens wangedrag – uit den dienst mogt worden ontslagen, hij comparant alsdan geene verdere betaling zal kunnen vorderen.

De comparanten zijn aan mij, Notaris, bekend.

Waarvan acte:

Verleden te Zwijndrecht, in tegenwoordigheid van **Hendrik Duijfes**, Candidaat-Notaris en **Dirk Westerman**, Veldwachter, beiden wonende te Oost en West Barendrecht, als getuigen.

En is deze acte door de comparanten, de getuigen en mij, Notaris, onmiddellijk na voorlezing onderteekeend.

J. de Jong
G. W. Jansen
H. Duijfes
D. Westerman
L.A. de Raadt, Notaris

No. 189. Geregistreerd te IJsselmonde, den dertienden April 1800 vijf en zeventig, deel 75, folio 155 recto, vak 8. Twee bladen, geen renvooi.

Ontvangen voor regt f 5,- voor 38 opcenten f 1,90, te zamen zes gulden negentig cents.

De Ontvanger,

Everwijn

De ondergeteekende **Leendert Hermanus Diepenhorst**, Logementhouder, wonende te Ameide als vader en wettige voogd over deszelfs minderjarige zoon **Frank Arie Diepenhorst**, loteling van gezegde gemeente en getrokken hebbende numero Acht verklaart bij deze te volmagtigen **Jan de Jong**, Zaakwaarnemer, wonende te Ridderkerk, om de belangen van de ondergeteekende in gemelde betrekking voor gemelde minderjarige zoon **Frank Arie Diepenhorst** ten aanzien van de Nationale Militie en wel speciaal aangaande het stellen van eenen *Plaatsvervanger*, waar te nemen, ten dien einde met een aan te nemen *plaatsvervanger* te contracteren, voor alle Militieraden te verschijnen, en verder ter zake van deze aan te gane plaatsvervanging alles te doen en te verrigten wat het belang van de ondergeteekende of deszelfs minderjarige zoon zal vorderen, al ware het dat daartoe eene speciale volmagt werd vereischt, onder verband als naar de wet.

Gedaan en onderteekeend te Ameide, 8 Maart 1875.

L. H. Diepenhorst

No.221 Geregistreerd te IJsselmonde, den vijf en twintig Maart 1800 vijf en Zeventig, deel 27, folio 130 verso, vak 2, een blad geen renvooi.

Ontvangen van regt f 0,80, voor 38 opcenten f 0,30½. Te zamen Een gulden tien en een halve cent.

f 1,10½

De Ontvanger,

Everwijn

De doornen- kroning van Jeroen Bosch

Dit is het derde artikel in de serie over schilderijen van Jheronimus Bosch, naar aanleiding van de grote overzichtstentoonstelling van 11 februari tot en met 8 mei 2016 in 's-Hertogenbosch.

Herman Beckmann

Het bovenstaande paneel hangt in de National Gallery in Londen. Dit werk is ongesigneerd en onge-dateerd en meet 59 bij 73,5 cm. Het paneel hing op de grote overzichtstentoonstelling van Jeroen Bosch in 1967 in het Noord-Brabants Museum. In de tentoonstellingscatalogus wordt het schilderij¹ als volgt beschreven: 'Christus zit, gekleed in een witte mantel, temidden van vier beulsknechten, van wie er een de doornenkroon vasthoudt, als een soort aureool achter Christus' hoofd. Opvallend is dat niet slechts Christus' gelaat een kalme rust ademt, maar dat ook de vier beulen, zelfs degene die het gewaad van Christus los schijnt te willen maken, niet de gretig-wrede bereidheid tot martelen hebben, die op andere schilderijen van Bosch voorkomt. De oude man², links beneden, legt zijn hand op die van Christus, de beul³ met de eikenloof getooide bontmuts lijkt met enige droefheid zijn hand op Christus' schouder te leggen. Opvallend is verder dat Christus hier nog zijn witte gewaad draagt, in tegenstelling tot de purperen spotmantel, waarmee hij na de geseling opnieuw gekleed zal worden. Deze purperen mantel wordt hem over de schouders gehangen, en voor enkel met een gesp aan de hals gesloten. Het lijkt er op of Bosch zijn aanvankelijke opzet, een bespottung van de gezeselde Christus, tijdens het schilderen gewijzigd heeft in een compositie over Christus' bereidheid Zijn Lijden te ondergaan.

Deze algemeen bewonderde Doornenkroning is ongetwijfeld een origineel werk van Bosch. Slechts over de tijd van het ontstaan is enig verschil van mening. Tolnay en Combe achten het een werk uit de midden periode: Baldass plaatst het in de overgang tussen midden- en laatste periode. Combe ziet het als het eerste van de Passieschilderingen met halffiguren. Baldass acht het na de Antwerpse Doornenkroning ontstaan.

1 Het werk is ontleend aan Mattheüs 27 : 27-31, waar beschreven wordt hoe de soldaten van Pontius Pilatus Christus spottend tot 'koning van de Joden' uitroepen door hem een purperen mantel om te doen en hem een doornenkroon op te zetten. De twee bovenste mannen zijn te herkennen als soldaten; de twee onderste zijn mogelijk Farizeeën. Bron: Wikipedia.

2 De man linksonder, die grijnzend naar Christus opkijkt, draagt een rode hoofddoek met daarop een halve maan (het symbool van de islam) en een zespuntige ster (het symbool van het jodendom). Hiermee heeft de schilder willen aangeven dat het hier om een ongelovige gaat. Om de slechtheid van de mens en de menselijkheid van Christus te benadrukken, heeft de schilder de figuren op haast karikaturale wijze neergezet. In een later werk van Bosch, de *Gentse kruisdraging* gaat hij wat dit betreft nog een stap verder. Bron: Wikipedia.

3 De rechter soldaat draagt een spijkerhalsband. In de late middeleeuwen werden spijkerhalsbanden gebruikt om jachthonden te beschermen tegen beten van wolven en andere wilde dieren en om te voorkomen dat al dan niet kwaadaardige waakhonden elkaar te lijf zouden gaan. Bron: Wikipedia.

Expositie

7 t/m 10 oktober - Sionkerk - Ameide